

'T Geestelijk roer van koopmanschip

dat is:
trouw bericht hoe dat een koopman en koopvaardij zichzelf gedragen moeten in zijn
handelingen in Vrede en in oorlog, voor God en de mensen, te water en te land,
inzonderheid onder de heidenen in Oost- en West-Indië;
ter ere Gods, stichting Zijner gemeente, en zaligheid zijner ziel;
mitsgaders tot het tijdelijke welvaren van het vaderland en zijn familie.

Door

Godefridus Udemans

bedienaar des Heiligen Evangeliums
tot Zierikzee.

Uitgegeven door François Boels, boek verkoper
wonende in De witte gekroonde duif,
bij 't Stadhuis.

Dordrecht, anno 1640.

Het zesde kapittel; vierde hoofdstuk.

Antwoord op enige gevallen van de consciëntie, rakende de oorlog in het algemeen, maar met name ter zee.

Dit punt is nodig onderzocht te worden omdat er veel vrome en Godvruchtige christenen zijn die dikwijls grote bekommering hebben in hun consciëntie omdat er veeltijds zonden omgaan onder de wapenen, daarin een christen de Heere niet kan behagen; hoe dat ze zichzelf in allerlei gevallen hebben te gedragen, om hun ziel te bewaren; gelijk de soldaten aan Johannes de Doper vroegen, *wat zij moesten doen om zalig te worden*, Lukas 3: 14.¹ Er zijn toch méér ongeregelde en goddeloze soldaten, die noodzakelijk voor hun verderf moeten gewaarschuwd worden, tenzij dat ze zich intijds bekeren. Zo zullen wij dan op de voornaamste vragen betreffende de oorlog kort antwoorden.

Eerste vraag.

Of men een oorlog mag voeren met een goede consciëntie, wel verstaande tegen de algemene vijand, op bevel van de Hoge Overheid?

Antwoord.

Ja, als zij maar gevoerd wordt naar Gods woord, in het geloof en gerechtigheid, gelijk de heiligen in het Oude Testament hun oorlogen gevoerd hebben. Genesis 14: 14; Genesis 48: 22; Psalm 18: 35; Hebreëen 11: 33, 34. Maar op deze vraag hebben wij breder geantwoord in ons , 'Noodwendige Verbetering', tegen Frans de Knuyt, fol. 208 etc.; in ons Compas kap. 3, regel 9; idem het 1ste punt van dit 6de kapittel hier voor, daartoe wij de lezer verwijzen.

Tweede vraag.

Welke condities worden er vereist tot een wettige oorlog, die men met een goede consciëntie zal mogen voeren?

Antwoord.

1. Vooreerst moet het zijn een rechtvaardige oorlog; dat is een oorlog die steunt op rechtvaardige en gewichtige oorzaken, die wij voor God en de ganse wereld - althans alle onpartijdige personen - kunnen verantwoorden en tonen dat wij tevoren alle vriendelijkheid en de zachte middelen tevergeefs beproefd hebben, zoals de Heere belast heeft in Deut. 20: 10 – 12. En zoals Jeftha gedaan heeft tegen de Ammonieten, Richteren 11: 12-30. en de afstammen van Israël, eer ze gingen strijden tegen de stam van Benjamin, Richteren 20: 12, 13. Zodanig is onze oorlog die wij nu omtrent 70 jaar tegen de koning van Spanje gevoerd hebben, zoals wij dat bewezen hebben in onze 'Practijk', in de verklaring van het vijfde gebod, de achtste zonde, fol. 245. Idem hier tevoren, kapittel 4, folio 106, enz. Tegen deze eerste conditie heeft de vrome koning Josia gezondigd, toen hij zonder de Heere raad te vragen ging strijden tegen Farao Necho, koning in Egypte. Want hij had geen rechtvaardige redenen om deze oorlog aan te nemen, maar wel het tegendeel, om de wapenen neer te leggen. En daarom overkwam hem een slechte uitkomst. 2 Kronieken 35: 21-23. Zo werd Rechabeam de zoon van Salomo vermaand door de profeet Semaja dat hij niet zou optrekken om te strijden

¹ De aangehaalde teksten zijn meestal uit de oude Overzetting, die vóór de Statenvertaling gebruikt werd.

tegen Israël, dat is de tien stammen, die tot Jerobeam de zoon van Nebath gevallen waren; omdat die scheuring van den HEERE geschied was. De koning Rehabeam liet zich gezeggen en hield op van de oorlog tegen Jerobeam. 2 Kronieken 11: 2-4. Zoals het ook in de ongerechte oorlog die Pekah de zoon van Remalia voerde tegen de stam van Juda als hij van Juda versloeg 120.000 op één dag en nam tweemaal 100.000 vrouwen, zonen en dochteren gevangen en daarbij een grote roof. Maar toen hij door de profeet Obed daarover bestraft werd, heeft hij de gevangenen goed gekleed naar huis gezonden. 2 Kronieken 28: 6 - 16.

2. Ten tweede. Een oorlog moet gevoerd worden uit naam van de wettige overheid. Want omdat een oorlog een zaak is van justitie om de goeden te beschermen en de kwaden te straffen, mag die alleen door een wettige overheid gevoerd worden; die het zwaard tot dat einde van God ontvangen heeft. Romeinen 13: 1 - 4.
3. Ten derde. Een oorlog moet wettig gevoerd worden volgens Goddelijke en menselijke wetten, in alle gerechtigheid. De Goddelijke wetten dezen aangaande zijn te vinden in Deut. 20: 1 tot het einde; en hoofdstuk 23: 9. *Wanneer gij te velde gaat tegen uw vijanden, zo wacht u van alle kwaad.* Van de menselijke wetten hebben wij hier tevoren gesproken, kapittel 14.
4. Men mag geen oorlog beginnen zonder de mond des HEEREN raad te vragen, want van Hem moet een toestemming tot de oorlog komen; en het verstand en de wijsheid om die goed uit te voeren en ten laatste een goede en gewenste uitkomst daarvan. Daarom worden de kinderen Israëls bestraft omdat ze dit niet gedaan hadden. Jesaja 30: 1, 2. Jesaja 33: 1. Tegen deze conditie heeft Josia de vrome koning, ook gezondigd als hij ging strijden tegen Faraó Necho. 2 Kronieken 35: 21, 22. insgelijks de kinderen Israëls, Numeri 14: 40 - einde. Ja, Jozua zelf; Jozua 7: 3-5. Maar door de band, zijn alle vrome koningen en prinses daarin zeer naarstig, ja precies geweest, zoals de kinderen Israëls, Richteren 20: 18. David, 1 Samuël 30: 7, 8. Jósafat, 1 Koningen 22: 7; 2 Kronieken 20: 3, 4. Hizkia, 2 Koningen 19: 2, en meer anderen. Deze raad moeten de Christelijke hogere overheden in onze tijd vragen op drieërlei manier.
 - (1) Door vasten en bidden, zoals Asa, Jósafat en Hizkia deden. 2 Kronieken 14: 11; en hoofdstuk 20: 3, 4. en hoofdstuk 32: 20.
 - (2) Door het onderzoek van Zijn heilig Woord, om hun zaken daarnaar te richten, zonder daarvan af te wijken ter rechter of ter linkerhand, want dan zullen zij wijselijk handelen; dan zal het hen ook goed gelukken. Deuteronomium 17: 18, 19; Jozua 1: 7, 8.
 - (3) Wanneer zij raad vragen aan de profeten, dat is aan verstandige en vrome predikanten. 2 Kronieken 20: 20. *Jósafat stond op als zij uit togen en sprak: hoort toe Juda en gij inwoners te Jeruzalem: geloofd aan de Heere uw God, zo zult gij zeker zijn; en geloofd Zijn profeten, zo zult gij geluk hebben.*
5. Ten vijfde. Een oorlog moet gevoerd worden tot een goed einde, namelijk niet uit hovaardij, gierigheid, wraakgierigheid, enz., maar alleen ter ere Gods, uit liefde van de justitie, om de goeden te beschermen en de kwaden te straffen, gelijk de kinderen Israëls deden, Richteren 20; Jeftha Richteren 11; Samuël, 1 Samuël 11; David, 2 Samuël 10. En om ten laatste te komen tot een goede, vaste eerlijke vrede, die zonder bedrog, op goede vaste fundamenten bestaan kan. *Want het doel van de oorlog is zulke vrede,* zoals Augustinus terecht zegt in *De Stad Gods*, boek 19, kapittel 12.
6. Een oorlog moet gevoerd worden in het geloof, dat is wij moeten niet vertrouwen op een vleselijke arm, maar alleen op de Heere onze God dat van Hem alleen de victorie moet komen, Psalm 18: 32 streep 42. Psalm 33: 16 tot einde. Psalm 44: 1 -

10. Spreuken 21: 31. 1 Samuël 14: 6. 2 Kronieken 14: 11. Tegen deze conditie hebben de elf stammen gezondigd, toen ze strede tegen de stam van Benjamin; want zij hadden wel een goede zaak en ze vroegen de HEERE raad wie of voor hen zal optrekken om de strijd te beginnen, en de Heere antwoordde, dat Juda die zou beginnen, Richteren 20: 18. Maar omdat zij sterk waren, vier maal 100.000 mannen, die het zwaard uittrokken, en omdat de kinderen van Benjamin maar 26.000 weerbare mannen waren, en 700 uitgelezen mannen van Gibeon; waren de kinderen Israëls niet eens bekommerd om de victorie; en baden ook de Heere daarom niet aan; want ze waren omtrent vijf tien maal sterker, menende dat ze door hun kracht dat werk wel konden uitrusten. Daarom werden ze tweemaal door de kinderen van Benjamin zeer ellendig verslagen. In de eerste slag verloren ze 22.000 man en in de tweede slag 18.000 mannen, totdat ze gewaar werden dat ze met een vleselijke arm, zonder de Heere niets vermochten. Richteren 20. Dit is door de Joodse rabbijnen zelf goed opgemerkt dat dit een grote zonde was in de elf stammen omdat ze teveel steunden op zichzelf; met name door Rabbi Levi ben Gersom, gelijk hij geciteerd wordt door Petrus Martyr over Richteren 20: 14 - 25.

Derde vraag.

Of ook alle soldaten verplicht zijn om te onderzoeken of de oorlog daartoe ze zich begeven, rechtvaardig en wettig is, of niet?

Antwoord.

Hier moet tweeërlei onderscheid gemaakt worden.

1. Tussen de officieren en gewone soldaten.
2. Tussen onze eigen overheid, als die oorlog voert; en een vreemde prins of soeverein daar wij door geboorte of vanwege onze woonplaats niet onder staan.

1.

Aangaande de officieren, inzonderheid allen die tot de kriegsraad geroepen worden, zoals gouverneurs kolonels, kapiteins, en met name de Souverein, die de oorlog door hun autoriteit voeren en de veldoverste die van hunnentwege daarover het commando voert als kapitein-generaal, die moeten in hun consciëntie toen volle verzekerd zijn, zowel uit de Goddelijke als uit de menselijke wetten, dat de oorlog rechtvaardig is en steunt op zulke fundamente dat ze kunnen zeggen met Jeftha tegen hun vijand: *ik heb niet tegen u gezondigd en gij doet zo kwalijk bij mij, dat gij tegen mij krijg voert. De Heere geve heden een oordeel tussen Israël en de kinderen Ammons.* Richteren 11: 27. *Zo zei David ook tegen Saul: de Heere zij Richter tussen mij en u, en Die zal mij aan u wreken. Ja, de Heere zij Richter tussen mij en u, en zien daarin, en voeren mijn zaken uit, en verlosse mij van uw hand,* 1 Samuël 25: 13-16.

- Merkt op, de officieren moeten in het fundament van oorlog zo gerust zijn uit nauw onderzoek van de zaak en de zekere wetenschap volgens de Heilige Schrift, dat ze het oordeel Gods daarop durven verwachten, zoals Jeftha en David gedaan hebben. Want anders konden zij door het geloof niet strijden, of gerechtigheid werken in hun ambten, gelijk de heiligen gedaan hebben. Hebrëen 11: 33, 34.
- De reden is, omdat de Souverein die de oorlog voert, en al zijn officieren, hoge en lage, die leden zijn van de kriegsraad, in dit stuk worden aangemerkt als rechters om een rechtvaardig vonnis tegen de vijand uit te spreken. Welk vonnis de voorzegde officieren als voorgangers moeten helpen uitvoeren. Evenals de rechters in de vierschaar, - inzonderheid daar van de halsstraffen gedisperuteerd wordt, - alle dingen moeten doen in de vreze des HEEREN, trouw en met oprecht hart, 2 Kronieken 19: 9.

- Derde reden. Zo moeten ook deze officieren, hoge en lage in hun consciëntie wel verzekerd zijn dat het fundament van de oorlog rechtvaardig is, of anders kunnen ze in dit gehele werk de Heere niet behagen, *want al dat uit het geloof niet is, dat is zonde*, Romeinen 14: 23.
- Vierde reden. Het zou op hen passen, dat David klaagt over zijn vijanden: *zij zijn mijn vijanden, en haten mij zonder oorzaak*, Psalm 35: 19. Psalm 109: 16. *Hij vervolgde de ellendige, en de arme, en de bedroefde, dat hij hem dode*. En dan zouden ze in gevaar staan om die vloeken op hun hoofd te krijgen, die David bidt tegen zijn vijanden.

Maar aangaande de eenvoudige, gewone soldaten, die kunnen noch behoeven alle dingen zo nauw niet te onderzoeken, want ze zijn niet meer als simpele executeurs van de militaire sententie, die tegen de vijand wordt uitgesproken. Evenals en Stadsboden of een deurwaarder of een gerechtsdienaar juist niet behoeft te verantwoorden de vonnissen van justitie die door hun meesters zijn uitgesproken. Want zij zitten daarover niet als rechters; zoals Obadja de hofmeester van Achab, 1 Koningen 18: 3; en met Ebed-Melech, de Moorman, die kamerlingen was van de koning Zedekia, Jeremia 38: 7. En enige hovelingen van de keizer Nero, Filippenzen 4: 22; of de Godvruchtigen soldaten van de keizer Tyberius, met name de hoofdman te Kapérnaüm; en de hoofdman Cornelius; Mattheüs 8: 5; Handelingen 10: 1, 2. Dezen behoeften niet te verantwoorden alles wat hun meesters deden. Daarom, eenvoudige soldaten, of althans die geen stem hebben in de krijgsraad, die mogen daarmee volstaan dat ze hun consciëntie niet forceren om gelds wil. Dat is, dat ze in hun consciëntie niet zijn overtuigd, dat de oorlog daartoe ze zich begeben openbaar onwettig is en op een kwaad fundament rust. Want als ze dat gevoelen dan behoren ze zichzelf in zulke dienst niet te begeben. Want niemand, al was hij een soldaat mag aan een ander enige overlast doen of iemand vals beschuldigen, Lukas 3: 14. Nu, dat is overlast, als gij iemand tegen uw consciëntie met de wapenen vervolgd, die gij oordeelt, dat hij dat niet verdiend heeft. Want dat is iemand haten en vervolgen, zonder oorzaak, Johannes 15: 25. En daarom, is het absoluut en zeker voor een christensoldaat ongeoorloofd te vechten tegen zijn medebroeders en huisgenoten des geloofs, om de ware religie in hun personen uit te roeien en te onderdrukken, zoals wij tevoren kapittel 5, artikel 9, breder bewezen hebben. Een vroom soldaat moet dan zowel als een ander christen zichzelf daarin oefenen om een onergelijke consciëntie altijd te hebben, voor God en de mensen, Handelingen 24: 16. En daarom moet hij zichzelf niet samen koppelen met loze streken om onrecht te doen en met wagenzelen om te zondigen, Jesaja 5: 18. Hij moet in der eeuwigheid geen commissie aannemen zoals Doeg de Edomiet, die van de tiran Saul gezonden werd om 85 onnozele priesters te vermoorden, die niemand enige leed gedaan hadden, 1 Samuël 22: 17. Of zoals de scherprechter die door Herodes gezonden werd om Johannes de Doper te onthoofden in de gevangenis, Mattheüs 14: 10. Want zij waren beiden, hoe boos ze waren, in hun consciëntie overtuigd, dat die heilige mannen geen kwaad gedaan hadden. Laat staan dat ze de dood verdiend had. In zo'n geval mogen, ja moeten zij vragen zoals Jonathan zijn vader Saul vroeg toen die zeide dat David moest sterven: *waarom moet hij sterven*, vroeg Jonathan; *wat heeft hij gedaan?* 1 Samuël 20: 31, 32. Laat ze dan leren doen al wat waarachtige is, wat eerlijk is, wat rechtvaardig is, wat rein is, wat lieflijk is, wat wèl luid, en zo er enige deugd of lof is, dat moeten ze bedenken. Dan zal de God des vredes bij hen wezen, Filippenzen 4: 8, 9. Dit is genoeg van het eerste onderscheid tussen de officieren en de gewone soldaten.

2.

Maar nu moeten wij ook een woord of twee zeggen van het andere onderscheid, tussen onze eigen en vreemde overheden. Want dat is zeker dat een soldaat met minder gewetensbezwaren of wroeging van zijn consciëntie kan dienen aan zijn eigen overheid als aan een vreemde. Want van onze eigen overheden moeten wij altijd het beste gevoel hebben, zoals kinderen van hun ouders, tot de tijd toe dat duidelijk openbaren wordt en klaarblijkelijk wordt gezien dat ze zulke onrechtvaardige zaken voornemen die van alle vrome en verstandige mensen verworpen worden. Zoals wij hier tevoren van Saul, Achab, Zedekia, Nero en Herodes verstaan hebben. Daarbij verbindt ons ook sterk de zucht voor onze eigen vaderland, of anders het land daar wij wonen en in rust kunnen leven, zoals wij tevoren verstaan hebben, toen we van de officieren spraken, artikel 5. Want dit verstonden de heidenen ook dat een eerlijk burger moet strijden voor zijn Religie en de vaderlandse vrijheid.

Maar wat betreft de vreemde prinsen onder welkers gehoorzaamheid wij van nature, óf door het recht der volkeren niet staan, daar behoort een soldaat, edel of onedel, hoog of laag, zijn dienst niet te presenteren; of gepresenteerd zijnde, aan te nemen, ten ware dat hij ten volle in zijn consciëntie verzekerd was, dat de vijanden van zulk een prins met geweld de waarheid in ongerechtigheid wilden ten onderhouden; over welke zonde de toorn Gods van de hemel ontdekt is, Romeinen 1: 18. Zo heeft Abraham, de vader der gelovigen, aangenomen de kracht en de bescherming van de koning van Sodom mitsgaders de vier naburige koningen, van Gomorra, van Adama, van Zeboïm, en van Bela, of Zoar; tegen de vier koningen die hem kwamen bestrijden, met name tegen de koning van Sinear, van Eleasar, van Elam en de koning der heidenen; Genesis 14. Want hij verstond in zijn consciëntie dat die vier koningen van buiten, geen rechtvaardige oorzaak hadden tegen de 5 koningen, alhoewel zij stoute zondaars waren tegen de Heere. Temeer omdat ze zonder enig onderscheid en zonder barmhartigheid allerlei mensen hadden aangetast, goede en kwade, zelfs zijn neef Lot die een vroom man was en een prediker der gerechtigheid; en die hen niets misdaan had; want dat was de voornaamste aandrijving de oorzaak van de wapenen die hij tegen die vier koningen opnam. Dit was waarschijnlijk ook de reden die de vrome koning Jósafat bewoog, zijn wapenen te voegen bij de wapenen van de koning Achab, tegen de koning van Syrië, om de stad Ramoth in Gilead, die de koning Israëls gerechtelijk toekwam, te verlossen uit het geweld van de koning van Syrië. Want Achab zei dat met waarheid, als men raadpleegde over deze oorlog, tegen zijn knechten: *weet gij niet dat Ramoth in Gilead onze is, en wij zitten stil en nemen ze niet uit de hand van de koning van Syrië?* 1 Koningen 22: 3. Want Ramoth in Gilead was een van de vrijsteden, daar de onschuldige doodslagers heen vluchten konden, en behoorde onder het erfdeel van de stam van Gad, Deut. 4: 43. Jozua 20: 8. Zover had de koning Jósafat gelijk, dat hij zijn buurman, koning Achab in een rechtvaardige zaak wilde helpen voorstaan. Maar dat was zijn fout, dat hij met een ongelovig en een goddeloos koning een verbond maakte, offensief en defensief, dat om veel redenen gans ongaarne aarde is, zoals wij tevoren bewezen hebben, kapittel 5, artikel 7. Daarom werd hij ook van Jehu, de zoon van Hanan niet, de ziener bestraft uit de naam des HEEREN, die Jósafat tegemoet ging als hij uit de strijd kwam en in plaats van hem welkom te heten zei hij tot hem: *zult gij zo de goddeloze helpen en liefhebben, die de Heere haten? Daarom is over u de toorn des HEEREN*, 2 Kronieken 19: 2. Daaruit blijkt, dat edelen of onedelen, hoog of lage soldaten, wanneer ze zichzelf gaan begeven in dienst van een vreemde heer, die hun overheid van nature niet is; en dat het niet genoeg is, dat oorlog rechtvaardig is, maar ze moeten ook verzekerd zijn dat

die vreemde heer die zij dienen willen, een vroom prins is en die een goed oogmerk daarin heeft, tot Gods eer en ten beste van Zijn gemeente. Of anders halen zij de toorn Gods op hun hals, zoals Jósafat deed in dat verbond, met de goddeloze Achab. Want de Heere wil niet, dat wij de goddeloze zullen helpen en liefhebben die de Heere haten, d.w.z., die de afgoderij of andere stoute zonden willen voorstaan; want dat zijn haters van God almachtig, Exodus 20: 5. Want wij moeten in rechte ernst haten, al degenen die God haten; en het moet ons zeer verdrieten, dat ze zich tegen de Heere zetten, Psalm 138. Daarentegen moeten wij liefhebben al degenen die God liefhebben en die dat bewijzen door het onderhouden van Zijn geboden, Exodus 20: 6; Johannes 14: 15. Want daarbij moeten wij ons voegen en een vermaak in hen nemen, Psalm 16: 3; Psalm 119: 63.

Hieruit blijkt dat die soldaten zeer kwalijk doen, en dat ze hun consciëntie zwaar belasten, en de toorn Gods op hun kop halen die een vreemde, ongelovige prins gaan dienen om geld, zoals wij hierover tevoren kapittel 5, artikel 9, hebben aangewezen. Want dat is niet anders dan de duivel om geld dienen, zoals Petrus Martyr wél aanwijst in 2 Samuël 2, fol. 193; en Amesius, Boek 5 over de consciëntie, kapittel 33, stelling 18. Daarin vergrepen zich veel soldaten, die beter wisten, met name de Zwitsers, Engelsen, ja ook enigen van onze natie, zeevarenden lieden die alleen om de roof overgelopen waren naar de vijand en hielpen de Duinkerkers en de andere Zeerovers tegen hun eigen vaderland en onschuldige landslieden. Daarmee dat zij de toorn Gods over zich verwekken naar ziel en lichaam tenzij dat ze zich intijds bekeren.

Een vroom soldaat moet dus toezien, dat hij zich niet lichtvaardig in een oorlog begeve, dat zich noch zijn vaderland aangaat, ten ware dat hij zag dat zijn vrienden en medebroeders in het geloof onrechtvaardig verdrukt werden, zoals vele duizenden Engelse en Schotten en enige andere natiën ons van de beginne van de troebelen totnogtoe getrouw hebben bijgestaan tegen de tirannie van de koning van Spanje. Want die anders doet uit gierigheid of lichtvaardigheid, die doet als een die toegaat en vermengt zich met hem zonder noodzaak in een vreemde twist. En dat is even zoveel alsof iemand een kwade hond, moedwillig bij de oren trok, Spreuken 26: 17.

Petrus Martyr brengt ook op de gemelde tekst verscheiden redenen bij tegen die lichtvaardige soldaten die de duivel gaan dienen om geld.

- 1e reden; want zo brengen zij zichzelf in de strikken zonder noodzaak.
- 2e reden. Hun dienst komt niet uit gehoorzaamheid of uit liefde tot het vaderland voort maar alleen uit lichtvaardigheid, hovaardij, gierigheid, luiheid, enzovoort.
- 3e reden. Indien er zoveel lichtvaardige kwanten niet gevonden werden daar zou zoveel krijg en oorlog in de wereld niet wezen.
- 4e reden; zij doen hun vaderland grote schade aan, want dat wordt om hunnentwil gelasterd.
- 5e reden; ze doen hun vaderland ook grote schade aan, want ze putten dat uit van de weerbare mannen die ten tijde van nood daar nodig zijn.
- 6e reden; ze doen hun huisgezin te kort, want ze verlaten hun beroep, vrouw en kinderen en laten die dikwijls zitten in grote bekommernis; of als zij niet getrouwd zijn doen ze hun ouders groot harteleed aan, zoals Ismaël deed aan zijn vrome vader Abraham. Want hij was een wild mens, *zijn hand was tegen een iegelijk en een iegelijks hand was tegen hem*, Genesis 16: 12. En daarover treurde zijn vader en wenste dat hij voor de Heere leven mocht, Genesis 17: 18.

- 7e reden. Zij doen die mensen ongelijk aan, die hen of hun vaderland nooit leed aangedaan hebben, zodat die arme mensen met recht zouden mogen vragen: *wat hebben wij u misdaan, of beledigd, dat ge ons komt ongelijk aandoen? Hebt ge zo wel de moeite gedaan om die mensen te verderven, die u niets aangaan noch ooit leed gedaan hebben?*
- 8e reden; zij doen zichzelf grote ongelijk aan naar de ziel en naar lichaam. Want ze verkopen hun leven om een stuk brood en komen dikwijls thuis armenloos, of benenloos, of met een ander jammerlijke verminking. En naar de ziel hebben ze de gebreken van anderen natiën ingezogen die ze daar gezien en gehoord hebben.

Dit zijn de redenen van die hooggeleerde theoloog Petrus Martyr, tegen die losse soldaten, die zonder onderscheid hun leven ja hun ziel, gaan verkopen om geld, zonder enigszins te letten op de ere Gods, stichting van Zijn gemeente, of het welvaren van het vaderland.

Hiertegen worden 2 redenen ingebracht om die losse soldaten te verschonen.

Tegenwerping 1. Zij zeggen, *indien men de zaak zo nauw wil nemen, dan zullen die landen die in rust en vrede zijn nimmermeer geoefende soldaten hebben.*

Antwoord 1.

Daarop antwoordt Petrus Martyr zeer wel, dat men geen kwaad mag doen opdat het goede daaruit komen zal, Romeinen 3: 8. Daarbij, als wij een goede zaak hebben dan zullen de vromen burgers en andere ingezetenen haast leren strijden, in de nood zijnde, zoals de kinderen Israëls als ze uit Egypte kwamen niet wisten van de strijd van het land Kanaän, maar de Heere liet enige heidenen overblijven, opdat Hij Israël daardoor verzocht; en opdat de geslachten der kinderen Israëls de krijg zouden leren die daar tevoren niet van wisten, Richteren 3: 1, 2. Zo gaat het nog. Er is geen natie in de wereld zo gerust of ze heeft haar vijanden inzonderheid in de laatste tijden, daarin het ene volk tegen het andere opstaat en het ene koninkrijk tegen het andere, Mattheüs 24: 7. Zodat elke natie gelegenheid genoeg heeft om te leren strijden, meer dan haar lief is. Maar als wij de Heere vertoornen door onze zonden, dan verwekt hij ons wederpartijders, gelijk hij deed aan Salomo in zijn ouderdom, 1 Koningen 11: 23-27. Daartegenover, wanneer onze wegen de Heere welgevallen, dan maakt hij ook onze vijanden met ons tevreden, Spreuken 16: 7.

Antwoord 2.

Daarbij antwoordt de gemelde auteur, dat alle eerlijke verbonden en hulp onder naburige prinsen niet zijn te bestraffen, zoals tevoren gehoord is in kapittel 5, maar dat men onderscheid moet maken tussen rechtvaardige en onrechtvaardige oorlogen. Ten andere, dat men onderscheid moeten maken tussen een oorlog defensief en offensief, zoals Amesius ook aanwijst in de *Boeken der consciëntie*, Boek 5, kapittel 33, thesis 12. Want er is dikwijls reden om zijn goede burenen te beschermen tegen een gemeenschappelijke vijand. Maar daaruit volgt niet dat wij die buurman in een offensieve oorlog moeten bijstaan tegen zulke particuliere vijanden, die hij mocht aantasten naar zijn eigen goeddunken. Want het kon gebeuren dat hij dat zou doen zonder reden, ja dat het soms onze beste vrienden zouden wezen.

Tegenwerping 2. *Dat er duizenden soldaten zijn, die niets anders geleerd hebben om de kost te winnen.*

Antwoord.

Wij moeten ons niet te bedienen van het brood der goddelozen noch drinken van de wijn des wrevels, want dat is het brandmerk van de goddelozen, Spreuken 4: 17. Wij

mogen ook niet onbehoorlijk wandelen dat we zonder werken, met ijdelheid de kost zouden winnen. Maar ons is bevolen door de apostel, in de Naam van onze Heere Jezus Christus, dat wij met stilheid werkende, ons eigen brood zouden eten, 2 Thess. 3:11, 12. De dan gestolen heeft, stele niet meer, maar arbeide liever en werke dat goed is, met zijn handen, opdat hij hebbe te geven degenen die nood heeft, Eféze 4: 28. Lat dan vrome soldaten liever doen enige eerlijke arbeid, dan dat ze hun consciëntie zouden besmetten met onschuldig bloed. Want die de HEERE vreest en op Zijn wegen wandelt, die zaal zich wel bezighouden met zijn handen arbeid. *Wel hem, want hij heeft het goed*, Psalm 128.

Tot zover over de derde vraag.

De vierde vraag.

Of het een christelijke overheid wel voor hoofd is in een rechtvaardige oorlog, ongelovige prins en soldaten te hulp te roepen en wederom hen hulp te bewijzen in hetzelfde geval van een rechtvaardige oorlog?

Antwoord.

Op deze vraag hebben wij hier tevoren kapitels vijf, wijdt een breed ga antwoord, artikel 7, 8, 9. er is ook straks tevoren korter op antwoord met een woord of 2 zullen wij maar daarbij voegen tot versterking van onze voorzegde artikelen, uit Dr. W. Amesius "Consciëntie gevallen", waar hij Thesis 22 dit zegt: zulke verbonden van vriendschap daar absoluut en zonder enige uitzondering, en regie procédé over en weer, hulp wordt beloofd, om allerlei oorlog op allerlei gelegenheid te aanvaarden, dat mag nauwelijks, ja zelfs niet nauwelijks, met enig gelovig prins gemaakt worden; laat staan met een die ongelovige is. Want die zullen kunnen verbonden aan gaan stelt zichzelf in gevaar van zeer zware zonden en die moet noodzakelijk zijn consciëntie onderdrukken, het goeddunken van een ander. Daarom moet daar zeer nauw op zulke verbonden gelet worden, dat ze niet strijden tegen het verbond dat wij hebben met God almachtig. Op dat, daar wij bezig zijn met rust en vrede te zoeken op aarde, wij geen oorlog tegen ons verwekken van de hemel. Want christelijke overheden moeten vooral zorggedragen dat de troon van Gods heerlijkheid niet bespot wordt en dat zijn verbond met ons niet ophaalt, Jesaja 8: 12, Jeremia 14: 21.

Vijfde vraag.

Of een rechtvaardige oorlog door de kwade intentie van degene die ze voeren, om 30 en onrechtvaardig kon worden.

Antwoord.

Op deze vraag moet men onderscheiden ge het antwoord worden. Want het is wat anders, te spreken van de intentie van de soevereine overheid, die door hun autoriteit de oorlog uitroept; en het is wat anders te spreken van de intentie van hen die de oorlog uitvoeren, zoals officieren en gewone soldaten.

Aangaande de hoge overheid, daar moet wederom onderscheid gemaakt worden tussen het oogmerk dat ze heimelijk kunnen hebben *in hun hart* en tussen het oogmerk dat ze uitdrukken in hun manifestatie en *publicatie* van de oorlog, die ze voornemen. Betreffende het heimelijk oogmerk dat de Souverein kan hebben in zijn hart daarvan kunnen de onderdanen niet oordelen maar dat komt God alleen toe, die doorgrond hart en nieren. Maar aangaande het oogmerk dat ze uitdrukken in hun manifesten, daar moeten de onderzaten en de soldaten ook van oordelen naar Gods Woord, tot rust van hun consciëntie, om in het geloof daarvoor te bidden en te helpen uitvoeren naar hun vermogen. Indien dan dat oogmerk goed is, als voor de Goddelijke waarheid, voor de justitie, voor 's lands privilege, of gelijk Joab zegt: *voor ons volk en voor de steden*

van onze God, 2 Samuël 10: 12. Dan moeten wij daaruit oordelen gelijk ook uit andere condities, die tevoren in de eerste vraag gesteld zijn, *dat het is een oorlog des HEEREN*, Numeri 21: 14. 1 Samuël 18: 17. Zonder te onderzoeken hoe dat iemand van de overheden in zijn hart gesteld is. Want dat verborgen oogmerk raakt niet de grond van de oorlog, maar alleen hun eigen consciëntie omdat de Heere in die dag zal oordelen zoals hij het verborgene der mensen zal oordelen, naar Zijn evangelie door Jezus Christus, Romeinen 2: 16. De overheden zijn dan schuldig in vrede en in oorlog de Raad des Heeren te dienen, zoals David deed, Handelingen 13: 36. Maar indien zij in hun hart een ander oogmerk hebben, daarvan staat de onderdanen niet te oordelen. *Want wij moeten niet oordelen voor de tijd, totdat de Heere komt, die ook in het licht zal brengen dat in de duisternis verborgen is en de raad des harten openbaren; en dan zal een iegelijk van God lof hebben*, 1 Korinthe 4: 5. Inzonderheid moeten wij van onze overheden altijd het beste gevoelen hebben, tot de tijd toe dat ze openbaar metterdaad anders bewijzen, evenals de kinderen dat moeten hebben van hun ouders.

Wat aangaat de intentie van degenen die de oorlog uitvoeren, zoals kolonels, kapiteins, en andere officieren en de gewone soldaten; het is zeker al hetgeen dat wij doen, dat wij dit zelf moeten doen ter ere Gods, 1 Korinthe 10: 31. En derhalve, wanneer in soldaten, hetzij hoge of laag, een ander oogmerk heeft in zijn ambt, dat hij zijn consciëntie daarmee besmet en hij kan dan niets strijden in het geloof, zoals David deed tegen Goliath, 1 Samuël 17: 45; Hebréeën 11: 33, 34. Maar ondertussen kan door die kwade intentie van de soldaten de oorlog niet kwaad gemaakt worden. Want die hangt eigenlijk aan de wettigheid of onwettigheid; daar van wij hier tevoren in de tweede vraag uitvoeriger gesproken hebben. Dit staat nog wel op te merken, om enige lastermonden zoals Roomse, Wederdopers en meer anderen de mond te stoppen, die altijd bezig zijn om van de oorlog te oordelen uit enige misbruiken die daar kunnen onder lopen, en ook soms inderdaad wel onder lopen, en willen daaruit door oorlog goed of kwaad keuren.

De Wederdopers keuren de oorlog in 't algemeen af, als strijdend tegen het geloof en de goede consciëntie. Met name Menno Simons, die zeer genegen was tot laster; die noemt de hoofdlieden, ruiters en knechten *bloedmensen*. Hij zei van hen: dat ze ziel en lichaam om gewin te koop dragen; dat ze zweren met opgestoken vingers, dat ze steden en landen verderven willen; burger en huisman vangen, doden en om het hunne willen komen; hoewel ze hen nooit enige leed gedaan, noch enig kwaad woord gegeven hebben, etc. Zie zijn Fundamentboek folio 195.

Wij hebben op deze lasteringen geantwoord in ons 'Noodige Verbetering', folio 249, Want hij doet de vrome soldaten grote ongelijk als hij hun na geeft in 't algemeen, dat van sommige snode boeven soms bedreven wordt. En hij spreekt openlijk tegen de waarheid als hij zegt, dat de eed van de soldaten dat meebrengt. Want een ieder die verstand heeft weet wel, dat soldaten aan hun overheden niets meer zweren als trouw en gehoorzaamheid. Wat zij daar buiten doen, dat komt op hun verantwoording die dit doen; *want elk zal zijn pak dragen*, Galaten 6: 5. Maar dat raakt niet de wettelijkheid of de onwettelijkheid van een oorlog op zichzelf. Als bijvoorbeeld, Joab was Davids veldoverste en een dapper soldaat maar zonder de vreze des Heeren. Hij heeft vele oorlogen gelukkig uitgevoerd tegen de Jebusieten, Ammonieten, Syriërs, tegen Absalom, tegen Seba de zoon van Bigri, enz. Al deze oorlogen waren buiten alle twijfel rechtvaardig en wettig, want hij streed voor Gods volk en voor hun steden, 2 Samuël 10: 12. Nochtans had hij veel grote gebreken, inzonderheid dat hij was vol hovaardij, jaloezie, haat, nijd, wraakgierigheid, etc. Zodat hij ten laatste, zichzelf besmette met twee gruwelijke moorden, begaan tegen twee voortreffelijke

veldoversten; Davids dienaars, teweten Abner en Amasa, 2 Samuël 3: 27; 2 Samuël 20: 8 - 10. Daarom hij ook zijn straf geleden heeft, 1Koningen 2: 5. Het was nu een groot onverstand dat iemand zou zeggen, dat door Joabs fouten de hele oorlog die hij voerde onwettig zal geworden zijn, want dat sluit net zoveel, alsof iemand zei dat het apostelambt door de gierigheid en verraderij van Judas besmet was geworden; hetwelk geheel ongerijmd en vals is. Want de zonde volgt de persoon daar ze door gedaan wordt. *De ziel die zondigt, die zal de dood sterven*, Ezechiël 18: 4.

Evenals Menno Simons met de soldaten handelt, zo handelt hij ook met de hovelingen, die hij al op een kam scheert; in zijn 'Fundamentboek, folio 105. Daar zegt hij:

'O, gij koningen en rechters in het land, zeg, waar is toch uw geloof en liefde met uw vrome aard? Waar is de vreze Gods, uw lichtende lantaarn, uw ootmoedig afgestorven hart en uw onstraffelijk Godzalig leven, dat uit God is? Is het niet al enkel wereld en vlees wat hij zoekt en voorstaat? Men vindt immers ten meesten dele in uw huizen en hoven niets dan een uitstekende pronkerij en brouwerij van klederen, gesteldheid en overmoed des harten, en onverzadiglijke gierigheid, haat en nijd, achterklappen, verraden, hoereren, vrouwen schenden, dobbelen, spelen, brassen, zuipen, vloeken, zweren, steken, breken, etc. Dit is, (zegt hij) uw ridderlijk gebruik en hoofdse leven, al de tijd van uw leven; , etc. En op de kantlijn staat: *'t Gebruik en leven in der Heren hoven*.

Op deze lastering hebben wij ook geantwoord in ons 'Noodige Verbetering', folio 254. Zie, dat is de gewone misgreep van Menno en zijn discipelen, dat ze altijd van een zaak willen oordelen uit het misbruik, evenals Mohammed oordeelt van de wijn; en heeft daarom het gebruik ervan verboden aan de Turken, Perzië en Saracenen; en al degenen die zijn gruwelijke sekte volgen. Zo willen de wederdopers het ambt van de overheid, de eed, de oorlog, en het gebruik van het zwaard de christenen verbieden vanwege enige misbruiken die door sommigen gepleegd worden. Daar nochtans het ambt van de persoon altijd moet onderscheiden worden, zoals we tevoren van Joab en Judas Iskarioth verstaan hebben.

Laat ons dan letten op de laatste woorden van de profeet Hoséa, hoofdstuk 14: 10: Wie is wijs, die dit verstaan? En kloek die dit merkt? Want de wegen des Heeren zijn recht; de rechtvaardige wandelen daarin, doch de overtreders vallen daarin. En dit bekent Menno zelf op sommige plaatsen, daar hij zichzelf tegenspreekt. Want hij bekent duidelijk: *dat de overheden in hun ambt kunnen zalig worden, mits dat ze dat doen in het geloof en de vreze Gods.* 'Fundamentboek, folio 102 etc. Idem in de 'Summarie', tweede deel, folio 312. Zie onze 'Noodige Verbetering', 206. Ja hij houdt de Munsterse Rot-geesten voor zijn broeders en hij twijfelt niet, of zij hebben een genadig God; in zijn oud 'Fundamentboek, gedrukt anno 1539, folio 7. Zie onze 'Noodige Verbetering', folio 264. Deze lieden willen leraars der wet zijn, en zij verstaan niet, wat ze zeggen, of wat ze bevestigen, 1 Tim. 1: 7. Want de Heere grijpt de listige in hun listigheid, 1 Korinthe 3: 19.

Gelijk de wederdopers oordelen van de oorlog in het algemeen, zo oordelen de Roomsers, met name de Jezuiten en de Spaansgezinden van onze oorlog tegen de koning van Spanje in het bijzonder.

Want ze zeggen, dat onze overheden deze oorlog niet hebben aangespannen voor de religie, noch voor 's lands privilegiën, die aanmerkelijk ingekort waren door de inquisitie; en door de Spaanse garnizoenen tegen wil en dank van de Heeren Staten door de koning Philips de Tweede in Nederland gezonden waren; door de vermenigvuldiging van de nieuwe bisschoppen; door de tiende penning van Duc 'd

Alva; door het stellen van buitenlandse gouverneurs, raden en officieren, ronduit tegen zijn eed en de privilegiën van het land; met name door de gruwelijke Bloedraad, etc. Maar ze zeggen stoutelijk, dat het alleen was om de jaloezie van de Nederlandse adel tegen de Spanjaarden, met name de eergierigheid van Mijnheer de oude prins van Oranje, zijn hoogheid, die zij door de band gewoon zijn te lasteren en als de voornaamste auteur, al de schuld van de oorlog op te leggen. Ziet Fam. Stradam. 'De bello Belgico', boek 2 etc. Maar dit zijn allen samen tastbare leugens en lasteringen die wij niet behoeven te beantwoorden omdat zijn hoog gemelde Excellentie dat zelf zeer voortreffelijk gedaan heeft in zijn apologie, tegen de koning van Spanje, uitgegeven te Leiden, anno 1581. Dit willen wij alleen met een woord daar bijvoegen, dat het een groot onverstand is, dat Spanjaarden of Spaansgezinden, zoals Jezuiten en hun discipelen, van de gerechtigheid of onrechtvaardigheid van onze oorlog willen disputeren uit de enige heimelijke intentie, die zij deze of genen willen ten laste leggen - doch zonder bewijs - want dat staat niet bij hem, of bij enig mens te oordelen, maar alleen bij God almachtig, die de levenden en doden zonder onderscheid zowel grote als kleine, zal oordelen door onze Heere Jezus Christus, 2 Timothéüs 4: 1. Maar zij moesten oordelen uit de manifesten en openbare verklaringen die onze Hoge Overheden, meer dan tien maal, ja honderdmaal gedaan hebben bij allerlei gelegenheid, met name in hun Plakkaten d.d. 26 juli 1581. Daarin de Heren Staten-Generaal van de Verenigde Nederlanden, (daaronder dat in die tijd de provincie van Brabant, Vlaanderen en meer anderen nog behoorden,) volgens hun autoriteit die hen van God gegeven was, verklaren dat de koning van Spanje, *ipso jure*, vervallen was van zijn heerschappij, gerechtigheid en erfenis van de voorzeide landen. En dat ze niet van mening waren dezelve te erkennen in enige zaken, Prinselijke Hoogheid, jurisdictie en de domeinen de landen betreffende, of zijn naam als Overheer meer te gebruiken, etc. Daar vertellen ze verder wijd en breed, de oorzaken en fundamenten van onze rechtvaardige oorlog. En ze doen dat volgens hun eed, als Staten van het land, van welke uit kracht van hun ambt en 's lands privilege toekwam zulke verklaringen te doen. Zodat het niet meer als kinderen werk is hier in het particulier te gaan ziften naar de particuliere intentie van deze of gene. Want daarop komt het stuk niet aan. En dat kan in geen menselijke vierschaar gedecideerd of beslist worden. Ondertussen zoals de onderdanigen houden zijn van de intentie van hun overheden te oordelen uit hun manifesten, publicaties en andere openbare instrumenten, zo zijn ook de overheden schuldig hun consciëntie daarin te onderzoeken voor God of ze in hun actie van de vrede of oorlog, met name de oorlog, - omdat het een zwaar stuk is - niet anders voorhebben als zij in hun manifestatie, publicatie, contracten, verbonden met andere prinsen, biddagsbrieven, etc. honderdmaal en meer aan hun onderdanen, ja vrienden en vreemden, te kennen geven. En ze moeten zorgvuldig toezien, dat zij niet doen noch gedogen gedaan te worden, dat tegen dat openbare oogmerk zou moge strijden. Of anders zouden ze God almachtig zwaar vertoornen in, het zuchten van hun gemeenten verliezen, en rechtvaardige zaak besmetten, de troostende consciëntie verliezen, hun onderdanen doen zuchten, en de vijanden stijven in hun vuile en vinnige lasteringen. Laten ze dan de zeggen met de profeet David in Psalm 139 vers 23, 24: *Doorzoek mij God, en ondervind mijn hart; proef mij en ondervind mij, hoe ik het meen; en zie of ik op boze wegen ben en leidt mij op de eeuwige weg.* Dan zal wederom die echo en de heilige weerklank van de goede gemeenten over hen komen als zij voor hun overheden in het geloof zullen bidden, en zeggen: *de HEERE verhoorde in de nood; de Naam van de God Jakobs beschutte u. Hij zenden u hulp uit het heiligdom en sterke u uit Sion. Hij geve u wat uw hart begeert en vervulle al uw aanslagen. Help HEERE; de Koning verhore ons, wanneer wij roepen.* Psalm 20.

Zesde vraag.

Welke personen dat men in de oorlog mag kwetsen en hoever dat men die mag kwetsen?

Antwoord.

Deze vraag is nodig onderzocht te worden, omdat de wederdopers en veel andere mensen menen dat de oorlog niet anders is, als een ongebonden licentie om alles te doen dat de krijgslieden zouden mogen in de kop schieten. Daar nochtans een wettige en rechtvaardige oorlog niet anders is als een specimen van de Justitie om de goeden te beschermen en de kwaden te straffen, zoals dr. Amesius dat wel bewijst in zijn boeken 'Van de consciëntie', boek vijf, cap. 33; Idem Hugo de Groot, boek 1 over 'de jure pacis en belli', kapittel 2. Dat zo zijnde, is het ligt op de vraag te antwoorden, die 2 delen heeft.

1. Het eerste deel is, welke personen dat men kwetsen mag in de oorlog?
2. Het tweede deel is, hoever dat men die kwetsen mag?

1. Aangaande het eerste lid, het is zeker, dat een wettig oorlog eigenlijk en direct gevoerd wordt tegen degenen die schuldig zijn, dat is tegen de prins, of de republiek die misdaan hebben, daarvan dat die oorlog gevoerd wordt. Want de wettige oorlog is defensief of offensief.

De defensieve oorlog wordt gevoerd tegen degenen die ons ten onrechte willen komen verdrukken en met geweld ontnemen, dat onze God en de natuur gegeven heeft. Zulk een oorlog voerde Jesta tegen de Ammonieten, Richteren 11. Dat is ook het beginsel van onze oorlog geweest tegen de Spanjaard en de tirannen die hij als gouverneur zond in de Nederlanden om hen te brengen in zulken staat van een geconquesteerd koninkrijk, zonder te letten op enige wetten, privilegiën, oude en rechten, die de koning in zijn 'Blijde inkomst' bezworen had, anno 1549.

Onder expres verbond, indien hij, of zijne oiren en nakomelingen hiertegen gingen, kwamen of deden bij zichzelf of iemand anders in alles, of in delen, hoe en in wat manier dat het was; zo consenteert en willekoort hij aan de prelaten, Baenrotsen, ridders, steden, vrijheden, en alle anderen zijn onderdanen, dat ze hem, zijn oiren en nakomelingen, generhanden diensten doen zullen, noch onderhorige wezen in generhande zaken, die hij of zijn nakomelingen zal behoeven, of die hij of zij aan de voorzijde onderdanen zouden mogen begeren of verzoeken, tot de tijd toe, dat hij of zijn nakomelingen hen alzulk gebrek, als thans hiervoor aangerod is, wedergedaan, verricht en daarvan volkomen afgelaten en vertogen zullen hebben. Daartoe hij ook wil decerner en verklaren dat terstond alle officieren gesteld ter contrarie deze zijn 'Blijde Inkomst', zullen verlaten zijn. En dat voorts ook alle hetgene dat nu voortaan ter contratie van de voren genoemde staat, geattendeerd mocht worden, van gene waarde zijn, noch gehouden zal mogen worden in toekomstige tijden; en dit alles zonder arglistigheid.

Tot welker dingen oirkonden en eeuwige vastigheid de keizer Karel de Vijfde en zijn zoon de prins Filippus de Tweede hun zegelen daaraan hebben doen hangen en met hun eigen handen onderteken, aldus: Charles; Filippus; mitsgaders de Audiencier en eerste secretaris, Vereucken. Gegeven in de stad van Leuven, de vijfde dag van juli, in het jaar onzes Heeren 1549.

Zo luidt deze 'Blijde Inkomst' van Brabant, van woord tot woord, artikel 58. Er zijn nog 2 auditiën bij van de genade keizer Karel. De eerste bestaande in 10 artikelen, gedateerd te Gent, anno 1515; de 12e april na Pasen. De tweede bestaande in 16

artikelen, gedateerd te Brugge, de 26e april, anno voorzegd, die hij meteen bezweert artikel 57 van de voorzeide 'Blijde Inkomst' van de provincie van Brabant. De 'Blijde Inkomsten' van de andere provincies zijn naar avenant en naar de gelegenheid van een privilege evenzo luidende; mutatis mutandis, gelijk in het pro-aemium van de voorzeide 'Blijde Inkomst' ook wordt te kennen gegeven.

Deze eed heeft koning Filippus de Tweede moedwillig gebroken, bij dispensatie van de Paus. Zie de apologie van de prins, folio 77. En hij heeft daarvan niet willen afstaan, noch enige reparatie daarvan gedaan, niettegenstaande alle ootmoedige beden, rekwesten, supplicatiën, remonstrantiën, voortreffelijke bezendingen, intercessiën van de keizer, mitsgaders ander princen en Potentaten van christenrijk, vanaf anno 1566 tot 1581. En daarop is ten laatste gevolgd het plakkaat van de Heren Staten-Generaal, gedateerd in 's-Gravenhage, de 26^e juli 1581. Daar zij, volgens de autoriteit die hen toekwam, dat is volgens hun ambt en eed, hebben verklaard, dat de Koning van zijn pretentiën op de Nederlanden, *ipso jure*, vervallen was, zoals tevoren gehoord is.

Het is dan eigenlijk, de koning van Spanje, die ons misdaan en zijn eed gebroken heeft. Derhalve de oorlog die wij voeren, die is eigenlijk en direct tegen hem en al degenen die hem in zijn tirannie en onrechtvaardigheid willen bijstaan en staande houden. Want deze wet is niet alleen geschreven, maar met de mens geboren, en die wij niet alleen geleerd, gehoord of gelezen, maar die wij van de natuur zelf ontvangen, geschapen en ingedrukt hebben gekregen; wij zijn, zeg ik, daartoe niet onderwezen, maar gemaakt; niet geleerd, maar geboren; te weten: *wanneer ons leven geraakt in enig gevaar door listen of lagen, van openbaar geweld of wapenen, hetzij van moordenaars van openbare vijanden, dat wij alle eerlijke middelen mogen bedenken en gebruiken om onszelf te beschermen en te verlossen.* (Cicero pro milone.)

Want dit heeft de redelijkheid geleerd, mensen die verstand en geleerdheid hebben, de noodzakelijkheid heeft dit de barbaren en wilde mensen geleerd; de manieren heeft het alle volkeren, ja de natuur heeft dat zelfs de wilde beesten geleerd, namelijk *dat ze altijd zoeken allerlei geweld van hun hoofd, van hun lichaam en leven af te keren, met zulke middelen als zij het best kunnen.* Daarom zegt Cajus de rechtsgeleerde, *dat de natuur en redelijkheid toelaten dat we onszelf tegen gevaren zullen verdedigen.* En Florentius een rechtsgeleerde zegt: dit komt uit het recht, dat hetgeen iemand gedaan heeft tot defensie en bescherming van zijn lichaam en leven, dat hij hetzelfde bij een ieder geoordeeld wordt met recht gedaan hebben. En Joséfus de Joodse historieschrijver, boek III van de Joodse oorlogen, kap. 25: Want dat is de wet der natuur, zegt hij, die bij een iegelijk geldt, *dat ze gaarne zouden leven;* en daarom is het dat wij degene die ons openlijk van ons leven willen beroven voor vijanden houden. Zie verder hebben hierover Hugo de Groot, boek 1, de jure pacis en belli, kap. 2. Dit zij genoegen van de defensieve oorlog.

Aangaande **de offensieve oorlog**, die spruit dikwijls uit de defensieve, wanneer een vijand ons wat onrechtvaardigs en gewelddadig ontnomen heeft dat wij gedwongen zijn door de wapenen dit weder te eisen. Daarvan zegt Cicero in zijn boek Office, boek I kapittel 14, dat er geen oorlog, namelijk offensieve, rechtvaardig is dan die gevoerd wordt om weder te eisen dat ons ontnomen is; mits dat wij de vijand eerst aanzeggen; dat is de oorlog openlijk aanzeggen en de reden van die. Zodanig is de oorlog geweest die David gevoerd heeft tegen de Filistijnen, Moabieten, Hadad-Ezer koning van Zoba; tegen de Syriërs; tegen de Edomieten, etc. 2 Samuël 8. Hier komt ook in enig opzicht bij, de oorlog die de elf stammen voerden tegen de stam van Benjamin, Richteren 20. Want alhoewel die van Benjamin de andere niets schenen ontnomen te hebben, hadden ze evenwel gruwelijk daarin misdaan, dat ze die boze

boeven van Gibeon niet wilden straffen naar de maatregel van justitie; dat is alle goddelijke en menselijke wetten. Ja, dat ze tegen het recht der volkeren de gezanten van de elf stammen met spijtige woorden afvaardigden, Richteren 20: 13. En dat het zwaarste van alles was, dat ze door de weigering van de justitie, de toorn van God over het ganse Israël zouden verwekt hebben. Zulk een oorlog was het ook die David voert tegen de Ammonieten, omdat ze tegen het recht der volkeren zijn ambassadeurs geschonden hadden, 2 Samuël 10.

Onze oorlog is gemengd.

Ten eerste is geweest defensief zoals ze nog is; maar omdat de koning van Spanje de Verenigde Nederlanden in goed en bloed niet alleen veel leed aangedaan, maar ook daarenboven ten dele door listigheid, ten dele door openbaar geweld tien provincies van de Generale Unie heeft afgescheurd, zo is er ook offensieve oorlog bijgekomen, om terug te krijgen en tot reparatie van het ongelijk dat de Provinciën zolang en zo gruwelijk geleden hebben; en met name ook tot reductie van de tien afgescheurde Provinciën, zonder welke dat een Nederlanden niet licht wederom tot rust en vrede kunnen gebracht worden; zoals de Heren Staten-Generaal menigmaal met de openbaren manifestaties, hun intentie in deze Heeren Staten van de tien meer gemelde provincies verklaard hebben; met name, anno 1579, anno 1602, anno 1632; zij noemden dezelfde: hun goede vrienden en nageburen. Zie met name het manifest d.d. 7 juni 1602; idem de laatste in dato 1632. Ik zwijg dat wij in kracht van de Generale Unie gehouden zijn onze broeders in de overheerste Provinciën te verlossen uit de Spaanse tirannie, gelijk wij door Gods genade, verlost zijn. Numeri 32: 20-21 Deut. 2: 18 - 20. In kort, de koning van Spanje is eigenlijk en direct onze vijand, mitsgaders al degenen die hem met opzet en moedwillige stijven in zijn onrechtvaardigheid en tirannie; dat zijn de personen die ons misdaan hebben en nog doen; daartegen voeren wij dan oorlog volgens Goddelijke en menselijke wetten. En daartegen moet gebruikt worden het zwaard van justitie. Om de goeden te beschermen en de kwaden te straffen, Romeinen 13; 1 Petrus 2: 14, Openbaring 13: 10 en hoofdstuk 18: 6.

- (1) Maar er zijn velen die onder de jurisdictie van onze vijand wonen die ons niet misdaan hebben. Ja, die ons niet kennen, of willen misdoen. Daartegen moet grote moderatie en barmhartigheid gepleegd worden, met name de oude mensen, de jonge kinderen, de vrouwen; want het wordt van de Heere voor een grote wreedheid gerekend, dat men diegene die zwak zijn ten aanzien van hun jonge of hoge jaren, of van hun sekse en geslacht; dat is jonge kinderen, oude mensen en vrouwen niet verschoond; Klaagliederen 4: 16, hoofdstuk 5: 11, 12. Amos 1: 13. Want die hebben ons niet misdaan, noch kunnen ons iets misdoen en daarom heeft de Heere belast dat men die verschonen zal, Deut. 20: 14. Het is waar, soms heeft Hij belast dat kinderen Israëls in hun victorie, of anderszins in de wraak tegen Zijn eigen huis, niemand verschonen zal, zelfs niet de vrouwen en kinderen, Jozua 6:17 en hoofdstuk 8: 25; 1 Samuël 15: 3; Psalm 137: 9; Ezechiël 9: 6. Maar die voorbeelden zijn extra-ordinair en staan ons niet na te volgen, omdat die vijanden waren vervloekte Naties, die de Heere wilde uitroeien, Exodus 17: 14. Of het was Zijn eigen volk in zulke staat gesteld, dat hij een extra-ordinaire straf wilde oefenen, *opdat degenen die dat in Israël horen zouden, beide zijn oren zouden klinken*, 1 Samuël 3: 11; Jeremia 15: 1 - 3; Ezechiël 14: 12.
- (2) Wij moeten in de oorlog ook verschonen onze vrienden, bondgenoten, huisgenoten des geloofs of anderen, die enige barmhartigheid aan ons gepleegd hebben, 2 Kronieken 28: 8 - 16. Zo werd Rachab verschoond met al degenen die

in haar huis waren, Jozua 6: 17. Zo werden de Gibeonieten verschoond, Jozua 9: 16 - 19. Zo werden de Kenieten verschoond, die onder de Amelekieten woonden, omdat ze aan de kinderen Israëls barmhartigheid gedaan hadden als deze uit Egypte togen, 1 Samuël 15: 6. Maar het staat te noteren, dat de Kenieten op de vermaning van Saul bijtijds verhuisden van de Amelekieten, opdat ze onverhoeds van zijn krijgsvolk niet zouden verdorven worden.

- (3) Wij moeten ook de neutrale naburen van onze vijanden verschonen, die ons niets misdaan hebben behalve dat ze ons vrij en frank door hun land laten trekken op eer en trouw, zonder dat wij hen of zij ons leed doen. Zo wilde de Heere verschoond hebben de Edomieten, Moabieten en Ammonieten toen de kinderen Israëls uit Egypte togen, Deut. 2: 3-5.
- (4) Wij moeten ook in de oorlog verschonen, zoveel mogelijk is, alle onschuldige lieden die tegen hun dank onder het juk van onze vijanden zuchten en ons geen leed aandoen of ooit willens en wetens gedaan hebben, zoals het met duizenden zijn, niet alleen in Brabant, Vlaanderen en andere overheerste provincies, maar zelfs ook in Spanje, Portugal, etc. die menigmaal wensen dat ze van het Spaanse juk verlost en dat wij overwinnaars waren. Alhoewel zij beter zouden doen dat ze intijds uit Babel gingen opdat ze hun zonden niet deelachtig zouden worden en daardoor niet in hun plagen zouden meedelen, Openbaring 18: 4. Zo deden de Kenieten op de vermaning van koning Saul, opdat ze met de Amalekieten niet onverhoeds zouden weggeruimd worden, 1 Samuël 15: 6.
- (5) Men behoort ook te verschonen de landlieden en vissers, ja ook de kooplieden omdat deze de vijand niet dienen voor spionnen, soldaten of andere hostiliteit tegen ons plegen, omdat haar beroepen zodanige is, dat ze niet dan rust en vrede zoeken en dat ze in 't algemeen, het menselijk geslacht profijt doen.
- (6) Ja, men behoort ook te verschonen de ambachtslieden en kunstenaars, die in stilheid zoeken hun brood te winnen zonder vijandschap tegen ons te tonen. Want zij hebben de vrede liever als de oorlog. Inzonderheid als ze oprechten Nederlanders zijn en vijanden van de Spaanse tirannie, zoals ze meest allen zijn die aan gene zijde niet bij de Jezuïeten behoren.
- (7) Vooral behoort men te verschonen geleerde mensen inzonderheid die vroom zijn en die zich met de oorlog eigenlijk niet bemoeien, maar met de godsdienst, de rechten, de medicijnen of enig ander eerlijke studie. Zo heeft de koning Nebukadnézar verschoond de profeet Jeremia als hij Jeruzalem had ingenomen en heeft hem gedaan een grote voortreffelijke presentatie, Jeremia 39 en 40. Zo heeft Alexander de Grote ook gedaan met de filosofen in Indië, die Gymnosofisten genoemd werden; volgens Plutarchus in Alexandro.
- (8) In 't kort, men behoort zoveel mogelijk is in de oorlog te verschonen allen die geen wapens dragen, zoals Alexander eertijds zei met een mannelijke couragie: *ik pleeg geen oorlog te voeren tegen gevangenen, tegen vrouwen, etc. Hij moet gewapend zijn die ik voor mijn vijand zal houden.* Daarom zegt Livius, boek 28, *dat men volgens het recht van oorlog slaan mag allen die in de wapenen zijn en tegenweer bieden.* Daarom belaste Camillus de Romeinse veldoverste als hij de stad Vey in Hetruriën na een tienjarig beleg had ingenomen, dat de soldaten verschonen zouden allen die niet in de wapenen waren, Livius, Boek 5.

Hieruit volgt dat het vrome en christelijke veldoversten niet betamen een stad, fort, of andere plaats de soldaten tot een roof ten vuur en ten zwaarde over te geven, zoals de Spaanse gouverneurs en andere oversten van hunnentwege in deze Nederlanden meer als eens gedaan hebben; met name Duc 'd Alva, welke alzo geleefd heeft met de stad

Mechelen, anno 1572. De Graaf van Bossu, heeft zo gedaan met de stad Rotterdam anno voorzgd. Don Frederico, de zoon van Duc 'd Alva, met de stad Naarden, anno als tevoren; en dergelijke voorbeelden zal men meer kunnen verhalen.

Deze wreedheid strijd direct tegen de Heilige Schrift, Deut. 20: 14. Ze strijdt ook tegen de gerechtigheid, billijkheid, goedertierenheid, barmhartigheid, ja tegen de redelijkheid en de menselijke natuur zelf. Daarom zegt Cammillus, een Romeins overste: wij dragen de wapenen geenszins tegen personen die men ook placht te sparen als de steden ingenomen zijn, maar alleen tegen de soldaten. Plutarchus zegt in de Vita Camilli, dat een vroom overste, zekere krijgswetten heeft, die men niet mag overtreden. Zo lezen we ook van Gryfus koning van Syrië, dat hij van zijn huisvrouw Gryfina verzocht werd, - nadat hij Antiochie ingenomen had, daar haar zuster Cleopatra in was, dat hij dezelve zou straffen en mishandelen om enige fouten die zij gedaan hadden. Maar hij antwoordde daarop met goed bescheid: Ei, zegt hij, verzoek mij niet, dat ik zou doen dat totnogtoe niemand van onze voorouders in het midden van zoveel inlandse en uitlandse oorlogen ooit gedaan heeft; namelijk dat hij na de victorie enige wreedheid zou begaan aan het vrouwelijk geslacht; 't welk omdat zij de zwakheid, de gevaren van de oorlog en de wreedheid van de overwinning niet behoorden onderworpen te wezen. Zie Justinus, Boek 39. Overmits nu die moderatie en billijkheid die wij zien dat bij eerbare heidenen geweest en derhalve door het recht der natuur in het hart van de mens ingeplant is, in zulke ongebonden verwoesting van steden en sterkten niet kan waargenomen worden, zo behoort ze met recht van alle vrome christelijke veldoversten verfoeid en strikt verboden te worden op lijfstraffen; opdat wij de toorn Gods op onze hals niet halen, zoals de profeet Obed eens waarschuwde de kinderen Israëls, die onder het beleid van hun koning Pekah zoon van Remalia, van de kinderen van Juda hun broeder, op één dag hadden verslagen 120.000 mannen; en hadden gevangen genomen 2 maal honderdduizend vrouwen, zonen en dochteren; daartoe grote roof; en meende die te brengen binnen Samaria. Maar de profeet Obed ging het leger tegemoet en zeide: *Omdat de Heere uwer vaderen God over Juda toornig is, zo heeft Hij ze in uw handen gegeven; maar gijlieden hebt ze zo gruwelijk behandeld, dat het tot in den hemel reikte. Nu denkt gij daartoe de kinderen van Juda en Benjamin aan u te onderwerpen tot knechten en tot maagden. Is dat dan geen schuld bij u ulieden tegen de Heere uw God? Zo hoor mij nu en breng de gevangenen weder die gijlieden hebt weggevoerd van uw broederen; want des HEEREN toorn is over u,* 2 Kronieken 28: 5-12. Merkt op, hoe ernstig dat deze wreedheid van de heilige profeet bestraft wordt en dat de oversten ook naar hem hebben geluisterd, zoals volgt uit vers 12 tot 16. Dit zij dan genoeg van het eerste lid van de zesde vraag, te weten welke personen men in de oorlog mag kwetsen.

Aangaande het tweede lid, ***hoever dat men die kwetsen mag?***

Antwoord.

Dat is met het voorgaande nu genoegzaam beantwoord. Want omdat een rechtvaardige oorlog het zwaard is van de justitie dat de overheid soms gedwongen wordt in de hand te nemen om de goeden te beschermen en de kwaden te straffen, zoals tevoren is aangewezen uit Romeinen 13, mag men in een rechtvaardige oorlog zelfs die personen die schuldig zijn, dat is die tegen onze Hoge Overheid, of de Republiek misdaan hebben, niet hoger straffen als de justitie en het recht van een wettige oorlog toelaat. Dat wil zeggen, in goed en in bloed, maar dat ook getemperd wordt met behoorlijke barmhartigheid, zoals David zegt in Psalm 101 vers 1: *Van genade en recht wil ik zingen; u den Heere lof zeggen.* Zo hebben Alexander de Grote, I. Caesar, Camillus de Scipiones, en meer andere voortreffelijke prinsen gehandeld met hun vijanden die ze

overwonnen hadden, uitgenomen die van Carthago, Numantiën en Korinthe, zoals wij hier tevoren uit Cicero gehoord hebben. Derhalve, kunnen wij geenszins prijzen die strenge executie die de elf stammen van Israël tegen die van Benjamin gedaan hebben, namelijk dat ze de ganse stam, mannen, vrouwen en kinderen hebben uitgeroeid op 600 mannen na. *Want zij sloegen met de scherpte des zwaards, allen die in de stad Gibeon waren, beide mensen en vee en alles wat men vond en alle steden die men vond, verbranden men met vuur.* Want hoewel zij een rechtvaardige zaak hadden tegen Benjamin en ook de mond des HEEREN gevraagd hadden, - tot drie maal toe - Dewelke ten derden male antwoordde: *morgen zal Ik hem in uw hand geven*, Richteren 20: 28. Evenwel, had de Heere zulk een opdracht niet gegeven zoals tegen Jericho en de Amelekieten, dat ze al wat leven had, zouden verbannen met de scherpte des zwaards, Jozua 6: 17; 1 Samuël 15: 3. Het is ook geen reden, maar het strijdt tegen de wet der natuur, en de Schrift, als ook tegen het recht der volken, *dat de vaders zouden dragen de misdaad van hun kinderen of de kinderen de misdaad van hun vaders; maar een iegelijk om zijn zonde sterven*, Deut. 24: 2 Kronieken 25: 4; Ezechiël 18. Wel verstaande tenzij dat de Heere om Zijn oordelen uit te voeren een uitgedrukte verklaring en opdracht gedaan en gegeven heeft tot het tegendeel; dat Hij hier niet gedaan had. Daarom hebben ook de kinderen Israëls berouw en leedwezen getoond over deze wreedheid onmatige executie, Richt. 21: 6; hoewel te laat, zoals de hooggeleerde Petrus Martyr zeer wel opmerkt over die tekst; die ook oordeelt dat de kinderen Israëls veel te wreed hadden geweest tegen hun medebroeders. En hij geeft voor reden: het had genoeg geweest, zegt hij, dat ze de mannen gestraft hadden. Want men moet in het straffen maat houden. Want men mag niet allen doodslaan die in de handen van de overwinnaars vallen. Genoeg dat de schuldigen gestraft worden. En het is te verwonderen dat de elf stammen kort daarop zichzelf weer vergrepen hebben tegen de inwoners van Jabes in Giliad omdat ze niet verschenen waren om de Benjamin te helpen straffen. Want zij hebben de ganse burgerij daarom gestraft met de scherpte des zwaards, tot de vrouwen en kinderen toe. En dat door middel van twaalfduizend mannen die ze daarheen zonden, Richteren 21: 10. Want, hoewel de elf stammen in deze oorlog ook geen ongelijk hadden, zoveel wat aangaat de oorzaak, omdat zij de Hoge Overheid van het land in zo een rechtvaardige zaak niet gehoorzaam en behulpzaam waren, gingen ze evenwel in de straf veel te breed en te ver. Het had genoeg geweest, zoals Petrus Martyr zeer wel zegt, indien ze de mannen die weerbaar waren gestraft hadden, die het feit van rebellie bedreven hadden. Maar het was veel te hard en te wreed dat ze de oude mensen, vrouwen en kinderen het lieten ontgelden.

Hierin heeft Pekah de koning Israëls, zichzelf ook verlopen tegen die van Juda. Zodat zijn wreedheid tot de hemel reikte 2 Kron. 6: 11, zoals tevoren verhaald is.

Hierin heeft de keizer Theodosius zich ook vergrepen tegen de stad de burgers van Thessalonica. Want, omdat een van zijn ridders in een muiterij en oproer die in die stad plaats vond, was doodgebleven heeft hij de ganse stad in bloed gesteld; 7000 burgers zonder onderscheid doen doodslaan. Daarover werd hij van Ambrosius, bisschop van Milaan, openlijk bestraft en van de tafel des HEEREN afgehouden, totdat hij openbare schuldbekentenis gedaan had. Zie Eusebius, boek II, 'Kerkelijke Historie'. En heeft daarom verordeneerd een notabele wet dat in alle straffen die de hals aangaan tussen het vonnis en de executie dertig dagen zouden verlopen tussen beide, opdat de barmhartigheid en het berouw, zo nodig zijnde, haar tijd en plaats zouden kunnen hebben. Hetzij dan in de gewoontelijke uitoefening van justitie, of in de oorlog, men moet met voordacht hierop letten. Want de mensen zijn, door de band genomen, van zulke aard, dat ze gewoonlijk benijden en toornig zijn op welvarende

mensen, inzonderheid hun vijanden. Maar wanneer deze onder de voeten liggen en overwonnen zijn, hebben ze medelijden daar mee. Ik spreek van mensen met couragie en die menselijk medelijden in zich hebben. Daarom moet men het zwaard niet te vergeefs of lichtvaardig uit de schede trekken en men mag nooit straffen oefenen met een toornig gemoed. Daarom zei Architas Tarentinus tot zijn knecht die tegen hem misdaan had: *indien ik niet toornig was, ge zou zeker slagen krijgen*. En Athenodorus de filosoof, zijnde een zeer geleerd man, als hij zijn afscheid zou nemen van de keizer Augustus om naar huis te trekken en de keizer hem verzocht dat hij tot een fooi hem enige goede lering na zou laten, antwoordde hij zeer voorzichtig: *als gij gram zijt, (zei hij) geef uw gramschap niet toe en oefent geen wraak voor en alweer dat gij al de letteren van het ABC bij uzelf verhaalt en opgezegd heb*. Daarmede te kennen gevend dat men zichzelf moeten bedenken en daarover slapen eer men komt om straf te oefenen.

Als een veldoverste overwinnaar wordt, zo behoort hij ook niet toe te laten de lijfstraffen, en dat vrouwen of dochters geschonden of geschoffeerd worden. Want dat is geen specimen van justitie, hoe schulden dat al de mensen mogen zijn, maar dat is een teken van barbaarse wreedheid. Daar alle dappere veldoversten, zowel Grieken als Romeinen, etc. ooit en ooit een afgrijzen van gehad hebben, zoals wij hier tevoren van Alexander, Scipio, Camillus en meer anderen verhaald hebben. Waar is het ooit gehoord dat men enige vrouw die misdaan heeft, zou straffen in het punt van eerbaarheid of kuisheid? De gewone straffen zijn in goed en bloed of in het stuk van eer, dat iemand infaam en oneerlijk verklaard wordt. Maar niet dat hij door middel van justitie tot een hoer of boef gemaakt wordt. Nu, dat men niet mag doen in de gewone justitie mag men ook niet doen in een wettige oorlog. Want er is anders geen onderscheid dan dat te gewone justitie geoefend wordt tegen weinig kwaaddoeners, maar een oorlog tegen een grote hoop kwaaddoeners, die ganse landen en mensen daarin willen verderven.

Men behoort ook in de oorlog niet te verderven vruchtbare bomen, bezaaide vruchten, vee, gebouwen en gestichten, die ons niet in de weg zijn, noch de vijand merkkelijk profijt kunnen toebrengen, maar die ons, het zij nu of morgen een groot gerief en gemak zouden kunnen toebrengen. Hiervan hebben wij een uitdrukkelijke wet in Deut. 20: 20, 21. *Wanneer gij voor enige stad lange tijd liggen moet, dat gij daartegen strijd om die in te nemen, zo zult gij de bomen niet verderven dat gij met een bijl daaraan houdt; want gij kunt daarvan eet; daarom zult gij ze niet uitroeien. Er is toch hout op het veld voor de mens, dat het voor u een bolwerk zijn mocht; hetwelk bomen zijn die gij weet dat men daar van niet eet, die zult gij mogen verderven en uitroeien, - wel verstaande een tijd van nood - om bolwerken daarvan te maken tegen de stad, daar gij tegen krijgt, totdat gij haar machtig wordt*. Daarom verfoeien wij met recht al die ongeregelde razernij van dolle soldaten die zonder noodzaak of profijt de bomen, wijnbergen, akkers met het gezaaide dat daarop staat, moedwillig gaan verderven. En die in het innemen van steden en dorpen, kerken, kloosters, toorns, Gasthuizen, weeshuizen, ja gehele steden en dorpen in brand steken. Want dat is geen manier van justitie, maar van een uitzinnige razernij, zoals dolle mensen plegen dat wij onze wraak gaan oefenen tegen personen of zaken, die ons niets misdaan hebben; ja niets misdoen kunnen, maar veeleer tot profijt en gemak strekken, gelijk de Heere dat zegt in Deut. 20.

- Maar hier zonderen wij uit de instrumenten van afgoderij die direct daar toegeemaakt zijn en geen ander gebruik kunnen hebben als voor afgodische altaren,

beelden, sacramenthuizen. Want die wil de Heere expres verdorven hebben opdat ze niet zouden dienen als een splinter in het oog van de nakomelingen, Exodus 34: 13; Numeri 33: 52; Deut. 7: 5. En daarover wordt Hizkia geprezen dat hij de hoogten weg nam de kolommen van de afgoderij verbrak en de haag uitroeide, ja dat hij zelfs brak de koperen slang, die Mozes gemaakt had. Want tot die tijd hadden de kinderen Israëls dezelve gerookt; en noemde men die *nehustan*, 2 koningen 18: 4.

- Wij zonderen ook uit, als de Heere een openbaar bevel gegeven heeft tot het tegendeel, zoals hij gedaan had van de stad Jericho, Richteren 6: 17 en van de stad Ai, Jozua 8: 28; en sommige andere. Anderszins moet de justitie altijd getemperd zijn met barmhartigheid; en onze toorn moet niet eeuwig zijn, Amos 1: 11.
- Wij zonderen ook uit extreme nood van de militie; want als een stad of sterkte die belegerd is opstandig blijft dat ze zich niet wil overgeven naar krijgsgebruik en dat ze het naar alle waarschijnlijkheid niet langer kunnen uithouden, moeten de belegeraars dikwijls schone bomen, gestichten, huizen of hoven breken of in stukken schieten om zichzelf te beschermen, om de vijand te krenken en alle voordeel af te snijden ook veel mogelijk is. Want dat laat de Heere toe, Deut. 20: 21
- In 't kort, onnozele mensen moet men in de oorlog sparen en verschonen. Schuldige personen die ons onrecht gedaan hebben of het onrecht met gewapenderhand willen staande houden, die moet men ook niet verder kwetsen dan zover als het nodig is om te bekomen het rechte oogmerk van de oorlog. Dat is, óf om de onrechtvaardigheid te straffen naar de regel van justitie, óf om de schade te verhalen die ons gedaan is, óf om tot een vaste en verzekerde pais en vrede te komen.

Hier uit kunnen wij nu oordelen wat van de oorlog van de koning van Spanje en het huis van Oostenrijk te houden is, die nu over de 300 jaar de ganse wereld, Azië, Afrika, Europa, Amerika met hun tirannie en onrechtvaardige wapens in rep en roer gesteld hebben en nog doen. Want zij kwellen en kwetsen duizenden mensen, ja ganse Naties en volkeren, die hen nooit de minste leed gedaan.

- Zo heeft hertog Albert van Oostenrijk, de Zwitsers al beginnen te tiranniseren al voor het jaar 1300; zie de historie van Jozef Simlerus, Boek 1. Zo hebben de Spanjaarden al voor het jaar 1500 verschrikkelijke tirannie gedreven over de arme heidenen in Amerika, of West-Indië, zoals wij tevoren kapittel vier, regel 10 uitvoeriger verhaald en bewezen hebben. Zo heeft de koning van Spanje of Arragon ingenomen het Rijk van Navarre daarop hij in het minst geen recht had, dan alleen dat de koning van het voorzijde rijk met de koning van Frankrijk, Louis de Twaalfde van Paus Lulius de Tweede in de ban gedaan was, opgehitst zijnde door Ferdinand, koning van Arragon; dit is geschied anno 1512. Zie I de Serres, in Louis de 12^e, folio 511 tot 517.
- Zo heeft Filippus de II, koning van Spanje, door het beleid van Duc d'Alva onrechtvaardig en gewelddadig ingenomen het koninkrijk van Portugal, anno 1580, niettegenstaande dat hij daar niet het minste recht op had. En dat Don Antonio voor wettige erfgenaam van de kroon door de bisschop Immanuël de Amada verklaard was; Van Meteren, Boek 10, anno 1580.
- Zo heeft Albert, hertog van Oostenrijk een onrechtvaardige oorlog aangenomen tegen de keizer, Adolph van Nassau en hem omgebracht, anno 1298; Kronieken Karion, Boek 5 in Adolph van Nassau. Inzonderheid is op te merken dat in 't algemeen al de koningen van Spanje zijn afgekomen van Hendrik, de bastaard van

Castilië; met die titel zijn ze gekomen aan het koninkrijk van Castilië en Leon, zie de apologie van zijn Excellentie Willem van Nassau, folio 59.

- Aangaande de oorlogen, die de keizer Ferdinand van Gratz enige jaren tevoren gevoerd heeft in Bohemen, Sileciën, Moravië, Duitsland, etc.; daarvan zegt dr. Amesius met waarheid in Boek 5 *over de consciëntiegevallen*, kapittel 33 thesis 35, dat het geen rechtvaardige oorlog is, maar veeleer een latrocinium, of struikroverij om een deel onnozele mensen te verderven. Want er is nauwelijks een van de condities in te vinden die in en rechtvaardige oorlog vereist worden.
- Van dezelfde aard is ook de oorlog die de koningen van Spanje nu zoveel jaren tegen de Verenigde Nederlanden gevoerd hebben. Want behalve dat ze zonder reden vervolgen *de stillen in den lande*, Psalm 35: 20, die hen niets misdaan hebben, zoals zijn Excellentie in zijn apologie dat voortreffelijk bewijst in voor folio 43 tot 61; zo procederen ook de Spanjaarden zo breed, dat ze eerder barbaren dan christenen gelijken, zoals ieder bekend is van het regiment van Duc d'Alva en enige gouverneurs die hem opgevolgd zijn. Daarom dat ze ook in al de Nederlanden en vervloekte gedachtenis hebben nagelaten.
- Zo heeft de laatste keizer Ferdinand ook gehandeld met verscheiden steden met name Maagdenburg, Heidelberg, etc.
- Zo heeft ook de koning van Spanje anno 1618 en in 1619 de Grisons in roer gesteld. Zo heeft hij Frankrijk overlang met name in de tijd van Hendrik de Derde, Hendrik de Vierde en deze tegenwoordige koning Louis de Dertiende altijd gezocht in gedurige verwarring en scheuring te houden, door de Guisianen, Jezuiten en huns gelijken.

Wij zouden dit zo breed niet aanroeren ten ware dat de suppoosten van de genoemde koning van Spanje en de Jezuiten en andere Gespanjoliseerde gezellen, gedurig bezig waren om onze rechtvaardige oorlog te lasteren; zoals nog onlangs gedaan heeft een zekere lasteraar die tegen *De Weegschaal* van Erycius Putcamus in het Latijn geschreven heeft, anno 1633. De titel is: *de inducijs aut pace Belgarum dissertationes varia*. Om dan niet op te halen dat hier tevoren kapittel vijf wijd en breed daarvan gezegd is. Wij wijzen de lezer om grondig verstand te hebben van het fundament van onze oorlog tot de meer gemelde apologie van zijn Excellentie, folio 61.

- Voorts aangaande de lasteringen met name dat onze Overheden zouden voorstaan een valse, ketterse religie, idem dat ze kerken, beelden en altaren gebroken hebben, ziet daarvan het antwoord, folio 55.
- Dat ze de geestelijke personen vervolgd en verjaagd hebben, ziet daarop het antwoord, folio 67.
- Dat ze onrechtvaardig en tegen hun eed de wapens tegen de koning hebben opgenomen, zie daarvan het antwoord, folio 61-63.
- Dat ze onder de dekmantel van vrijheid van consciëntie een ongebonden licentie in het stuk van religie hebben ingebracht, zie daarop het antwoord, folio 69.
- Dat ze de priesters mishandeld en kwalijk getrakteerd hebben, ziet daarop het antwoord, folio 70.
- Dat ze de papen hebben gedwongen te trouwen, idem van de tiende penning, zie folio 71, 79.
- Van de eed van de koning, gedaan in zijn 'Blijde Inkomst', dat de paus hem daarvan gedistantieerd heeft, zie folio 77.
- Van het concilie van Trente, idem van de hoogmoed van Duc d'Alva, folio 75.
- Van de pacificatie van Gent, wie dat die gebroken heeft? Zie folio 80, 81.

Deze en meer andere notabelen stukken moeten van alle patriotten wel verstaan en overlegd worden, om van onze oorlog recht te oordelen en de lasteraars de mond te stoppen.

Iemand mocht vragen: *of onze oorlog van het begin af tot nu toe, altijd zo gegaan is, dat er niet enige excessen van wreedheid, onkuisheid, ongeregelde plundering of dergelijke geschied zijn?*

Antwoord. Helaas. Daar kunnen en willen wij niet van roemen, maar zoals wij tevoren geprotesteerd hebben, kapittel vier, folio 106 enz. Al is het dat wij tegen onze vijand de Spanjaard drijven een rechtvaardige zaak, willen wij evenwel niet goed spreken alle vuilheid, ongerechtigheid die van deze of gene in en omtrent de oorlog, gedaan is of nog gedaan wordt. Want wij verfoeien dat van ganser harte en bestraffen dat met alle ernst bij alle gelegenheid, gelijk ons de HEERE bevolen heeft. Jesaja 58: 1. 2. Timothéüs 4: 1. Ondertussen is zeker dat zijne Excellentie, Mijnheer de oude prins, in zijn apologie, folio 70, zegt: *te weten dat onze regering ooit of ooit een natuurlijke afkeer gehad heeft van allerlei wreedheid, ja zozeer dat zelfs onze vijanden daarvan moeten getuigenis geven, die ons volk overlang plegen te noemen, op hun manier: barmhartige Geuzen;* zoals de Syriërs dat getuigenis gaven van de koningen Israëls, dat ze waren barmhartige koningen; 1 Koningen 20: 31.

Want het is kennelijk en openbaar, dat zijne reeds genoemde Excellentie, sommigen heeft doen executeren en aan de hals heeft laten straffen, die zodanige excessen bedreven hadden. En andere van de voornaamste, ja ook van zeer groten Huize, en die anderszins goede diensten aan het land gedaan hadden, heeft hij laten in de gevangenis werpen. Dewelke na langdurige gevangenis alleen zijn losgelaten vanwege hun Huis, daar ze van afkomstig waren. Zijnde het langdurige aanhouden van hun personen en de oneer die ze daarbij geleden hadden hun gerekend in plaats van de straf die ze verdiend hadden. Zie de apologie van zijne Excellentie, folio 70.

Die kennis heeft van onze Nederlandse historie kan wel merken waarop zijn Excellentie daar ziet, als hij spreekt van een man van groten Huize, te weten op Willen, Graaf van der Mark, heer van Lumey, etc. die Den Brielle op de eerste april anno 1572 heeft ingenomen. Dewelke door de Hollanders van verscheiden wreedheden, extorciën en moedwilligheid beschuldigd werd, anno 1573. Daarop hij gevangen is gezet en in de gevangenis gebleven tot anno 1577 of 1578. Hij is daarna gedeporteerd van alle reglementen, losgelaten en naar Duitsland getrokken, waar hij van zijn vijanden door vergif is omgebracht; zie Van Meteren, boek 4, anno 1573; op het einde.

Anders heeft gedaan de koning van Spanje, want de meeste tirannie heeft hij altijd meest gearresteerd; gelijk hij dat met name getoond heeft tegen de persoon van Duc d'Alva. Die om zijn menigvuldige en ongehoorde wreedheid die hij in de Nederlanden en elders gepleegd heeft, - daar zijn Excellentie enige staaltjes van opgenoemd heeft in zijn apologie, foilo 75, 79 - met recht bij Nero en Farao mag vergeleken worden. Want als deze tiran na zijn zesjarig wreed regiment in Spanje werd ontboden, verwachtte een ieder die enig verstand en daarbij nog redelijk gevoelen van de koning had, dat de koning met der daad zou getoond hebben dat hem de procedure van de voorzeide tirannie in Nederland mishaaft; nu zeker, omdat ze niet wel gelukt waren. Want dat is niets nieuws, maar dikwijls de manier van de prinsen, als hun plannen mislukken of iets gedaan hebben dat de haat en opspraak van het algemeen onderworpen is; dat ze gaarne iemand hebben onder hun dienaars, die zij als een lastpaard al de haat en de schande van het werk mogen opleggen. Van Meteren, Boek 2, folio 99. Maar in plaats dat de koning zijn hertog zou straffen, of tenminste

disgratiëren, zo heeft hij hem zeer vriendelijk en beleefd ontvangen buiten en tegen de verwachting van de Nederlandse adel. Ja zelfs van de Spaanse hovelingen, die de koning bij zich had. En als sommigen de koning wederom daarin wilden verschonen zeggende, dat de koning dat uit loosheid gedaan had, omdat hij zijn gramschap tegen zijn officieren voor een tijd wel wist de dissimuleren en te bedekken, maar dat hij te zijner tijd dat wist toe te passen; en menen daarom dat de koning hierdoor is bewogen geweest door voornoemde hertog enige jaren daarna in ballingschap te zenden naar Uzda. Maar die zo oordelen, zijn verdwaald, zegt Famianus, want de koning had andere reden waarom dat hij Duc d'Alva daarheen zond; die hij ook aanwijst: 'Want ik houd het daarvoor, zegt hij, dat al hetgeen de voornoemde hertog in Nederland gedaan heeft dat hij ten meesten dele dat gedaan heeft volgens de uitdrukkelijke last van de koning; alzo dat hij des konings gramschap daarmee niet verdiend heeft. Of indien hij iets misdaan heeft dat het verre is beneden de goede diensten die hij aan de koning heeft gedaan. Tot wiens vriendschap en gemeenzaam conversatie dat men moeilijk kon geraken, maar als men die eens verkregen had, zo kon men die lang behouden. Famian, Strada; de bello Belg. Boek 7, folio 55.

Daaruit zien wij duidelijk dat de wreedheid van Duc d' Alva en zijns gelijken, de koning niet mishaaft heeft en derhalve dat al de wrede proceduren van de voorzeide tiran en zijn nazaten niemand anders zijn te wijten als de koning zelf. En derhalve dat van zijn oorlogen en het ganse huis van Oostenrijk niet anders is te oordelen als van de oorlogen van de koning van Assyrië; *wiens hart niet anders stond als om te verdelgen en uitroeien, niet weinig volkeren. Want hij meent dat hij alle dingen door de kracht van zijn hand en door zijn wijsheid kan uitrichten.* Want de Spanjaard meent dat hij alleman te kloek is omdat hij de landen anders gedeeld en hun inkomsten geroofd heeft; zoals een geweldige. *De inwoners der aarde wierp hij neer en dat zijn hand de volkeren gevonden heeft gelijk als een vogelnest en dat hij alle landen heeft samengeraapt gelijk men eieren opraapt die verloren zijn, daar niemand een veer verroert, of een bek openspert om te bijten.* Jesaja 10: 7-15.

De zevende vraag.

Of men in de oorlog wel mag gebruiken strategieën, dat is listige aanslagen om de vijand in het net te brengen; en hoever men deze mogen gebruiken?

Antwoord.

Het is zeker dat de aanslagen bestaan wanneer men die met raad voert en dat men de krijg met verstand moeten voeren. Spreuken 20: 18, zoals wij hier tevoren als wij van de officieren spraken, artikel 6, breder getoond hebben. Zo heeft Gideon met een stratagema, of militaire list zijn vijand tot de vlucht gebracht, Richteren 7. Jozua, de inwoners van Ai, Jozua 8. En bemerkte, dat hem de Heere dat bevolen had, vers 2. Zo deden ook de kinderen Israëls tegen de stam van Benjamin, Richteren 20. Zo deed ook Jonathan, 1 Samuël 14: 12 - 16. Zo ook kreeg Jósafat de overwinning over zijn vijanden, 2 Kronieken 20: 22.

In 't kort de listige en behendige aanslagen in de oorlog zijn niet ongeoorloofd zoals die in onze natie menigmaal gebruikt zijn, met name hebt Turfschip van Breda anno 1590; En de strategie van Sir Fransois Veer, generaal van de Engelsen, in de belegerde stad van Oostende die zich gedroeg alsof hij met de vijand had willen parlementeren om tijd te winnen; in december anno 1601. En als hij zag dat hij daarmee won, heeft hij de handeling afgebroken en zijn actie verdedigt bij de Hoogmogende Heren Staten-Generaal, met zekere brief de dato 25 december 1601. Deze is te vinden bij Van Meteren, Boek 23, folio 74, op het eind van 't jaar 1601.

Toch, zo staat niettemin te noteren dat men in deze strategie en militaire listen zover niet mag gaan dat men zijn consciëntie zal kwetsen met de overtreding van enig gebod Gods, met name het negende, waarin ons alle leugens en arglistigheid verboden wordt. Want die betaamt geen kinderen Gods die gaarne de Heere behagen willen, Psalm 5: 7; Psalm 32: 2; Johannes 1: 47. En daarom wordt met recht misprezen een zekere vaandrig met name Grimstone, en ene Soetelaar, daar hij zijn kost bij kocht in de belegering van Bergen op Zoom, anno 1588. Die met voorweten van Mylord Wilouby met de prins van Parma had gehandeld om de Noordschans van de voorzeide stad over te leveren; datzelve verzeikerende met een hoge eed en het ontvangen van het Paapse sacrament van de auteurs; daarop dat zij elk een gouden keten ontvangen hadden en daar benevens belofte van goede som geld indien de zaak gelukkig mocht aflopen. Maar als zij een goed deel van de vijand in de voorzeide schans gebracht hadden, hebben zij die bedrogen en de prins van Parma bespot. Deze listigheid ging veel te ver, want zo was vermengd met bedrog, leugen valsheid, meinedigheid, verzaken van religie, etc. Zodat een voortreffelijk raadsheer van de koningin Elisabeth, Hoogheid, als deze gasten in Engeland kwamen om enige verering voor deze strategie te krijgen, met goede reden en zeer aardig tegen de gemelde koningin zeide, als zijn advies daarop gevraagd werd: "Er zijn veel gewichtige redenen aller doorluchtigste Vrouw, waarom deze gasten met een heerlijke gift behoorden vereerd te worden. Want indien zulke een verering verdienen die niet meer als hun lichaam gewaagd hebben wat zal men dan hen doen die beide lichaam en ziel in de weegschaal gesteld hebben?" Bespottende alzo hun goddeloosheid die meer straf als beloning waardig was. Zie het historisch verhaal van 'de exploten van oorlog ten tijde van de gouverneurs en de ritmeesters', Paulus en Marcellus Braks, beschreven door I. Baseliem, gedrukt te Breda, bij Izak Schilders, anno 1615, folio 68, etc.

Want die maxime moet bij alle vrome mensen altijd vast staan en met een ijzeren griffie in onze geheugen tot een eeuwige gedachtenis geschreven zijn, Job 19: 24: *dat men geen kwaad mag doen opdat daar goed uit voortkome*, Romeinen 3: 8. En het is zeker, dat een krijgsman, zowel als een ander christen in al zijn actie moet betrachten, alles dat waarachtige is, dat eerlijk is, dat rechtvaardig is, dat er reine is, dat lieflijk is, dat wèl luid, Filip. 4: 8. En dit hebben de eerbare heidenen zelfs verstaan zoals wij hier van tevoren bewezen hebben, artikel 10 daar wij van de officieren spraken. *Want die anders doen en afwijken naar kromme wegen, die zal de Heere wegdrijven met alle kwaaddoeners*, Psalm 125: 5; *doch vrede zij over Israël!*

Achtste vraag.

Of het duel geoorloofd is; dat is, wanneer 2 of meer personen staande onder een en dezelfde overheid, elkander uitdagen uit trotsheid, wraakgierigheid om te vechten voor de vuist, lijf om lijf?

Antwoord.

1. Dit is plat ongeoorloofd, want het strijdt ronduit tegen het zesde gebod: gij zult niet doden.
2. Daarbij het is geen specie van justitie zoals er is in een rechtvaardigen oorlog maar het komt voort uit een kwade en bittere wortel, namelijk trotsheid en wraakgierigheid, zowel als moedwillige doodslag.
3. *Die het zwaard neemt moet door het zwaard vergaan*, Mattheüs 26: 52. Nu, deze gasten nemen het zwaard tot zulk een doel als het hun niet gegeven is; te weten om

- hun eigen wraak uit te voeren, tegen Mattheüs 5: 38-43; Romeinen 12: 19; 1 Petrus 2: 23; 1 Petrus 3: 9.
4. Er kan geen profijt uit komen voor Gods kerk of de Republiek maar veeleer grote schade, want zij beroven en het gemenebest van een vroom burger óf van een moedige soldaat die nog goede dienst aan het vaderland zou kunnen doen. Dit was de oorzaak dat David zozeer de dood beklagde van Abner, 2 Samuël 3: 28 - einde. En Amasa, 2 Samuël 20: 8; 1 koningen 2: 5. En daarom kunnen wij ook niet prijzen die kampvechterij van Mons. Briaumè die hij anno 1600, de vijfde februari met zijn 22 tegen 22 van de Grobbendonkse Compagnie is aangegaan. Want het geschiedde uit trotsheid, buiten tegenspraak van enig voordeel voor het vaderland. De partij was ook zijns gelijken niet maar overgegeven rabauwen. En daarom werd met recht deze daad van die vrome edelman van alle verstandigen misprijzen, zie Immanuël van Meteren, Boek 21, anno 1600. En zie dergelijk voorbeeld in 2 Samuël 2: 14-24 en Petrus Martyr over die tekst.
 5. In 't kort, het is zeker dat de gewoonte van de duellen - als ook van de ongezonde santeeën - van de duivel gekomen en in de hel gesmeed is, zoals Amesius wèl zegt in zijn boeken *over de consciëntie*, Boek 5, kapittel 32, de duello, thesis 2.

Aangaande de tegenwerpingen hiertegen, die hebben wij overvloedig beantwoord in onze praktijk in de verklaring van het zesde gebod, folio 260 etc., onnodig hier te herhalen. Alleen willen wij de lezer tot confirmatie van hetgeen wij daar van de duellen en kampvechters verhandeld hebben, in de zin brengen dat deerlijk spektakel dat Immanuël van Meteren beschrijft in Boek 31 folio 625, enzovoort. Editie 1614. Van 2 Engelse edellieden zijnde de fleur van de jonge edellieden in het Engelse hof, anno 1609 met name: de oudste zoon van de Baanheer Warton en Johannes Stuard, Schots edelman, van de maagschap van de koning, die elkander hebben doodgestoken, zodat ze beiden op de plaats dood blijven alleen om één zegwoord; daar de koning en het ganse hoofd over bedroefd waren en tot straf van de doden heeft de koning belast dat men ze beide zonder ceremonie in het graf zou brengen. Zie ook aldaar de voortreffelijke ordinantie die de koning van Frankrijk Henri de Vierde tegen dit kampvechten gemaakt heeft in juni 1609; bestaande in 20 artikelen, die gedenkwaardige zijn en van alle soldaten wel dienen bedacht te worden; zijnde te lang om hier te verhalen. Zie Emmaniël van Meteren op de genoemde plaats. Deze duellen waren tevoren al verboden bij Henri de Tweede, anno 1547 bij de gelegenheid dat 2 edellieden van naam, met name Farnacq en Castegneray, met verlof van de koning en in zijn presentie, tegen elkaar gestreden hadden en dat de laatste buiten noodzaak en verwachting van de koning en het hof was doodgebleven. Zie de oorlogen en beroerten van Frankrijk, onder 5 koningen, Henri II; Franscois II; Charles IX; Henri III; Henri IV; beschreven door Simon Goulart de Oude, anno 1547, folio vier; in de Nederlandse overzetting. Daaruit wij zien dat deze duellen zo vuil en afgrijselijk zijn, dat zelfs zulke prinses die van onze religie niet waren, alleen om politieke reden dezelve verfoeid en verboden hebben.

Maar bij alle vrome soldaten moet vooral gelden de wet van de Koning der koningen Die zegt in Genesis 9: 6: *Die des mensen bloed vergiet - verstaat buitenom de justitie - diens bloed zal ook door mensen vergoten worden; want God heeft de mens naar Zijn beeld gemaakt*

Negende vraag.

Of een kapitein of een ander officier te water als hij ziet dat hij de handen van de vijand niet kan ontkomen het kruid mag in brand steken om alzo samen te sterven met zijn vijanden.

Antwoord.

Sommige theologen menen van ja. Met name die vermaarde en hooggeleerde dr. Amesius is in zijn boeken over *de consciëntie gevallen*, kapittel 32, thesis 14. Hij geeft voor reden omdat zulke krijgslieden niet direct vóór hebben zichzelf om te brengen maar de vijand te verhinderen; bijna zo hij meent, als Simson deed in Richteren 16: 30.

Maar hoewel ik beken dat deze vraag wat zwaarigheid in zich heeft, als het van de hoge overheid zou belast worden aan de officieren, dat ze zulks ingeval van de uiterste nood doen zouden, zo kan ik evenwel in dat stuk zo absoluut met Amesius niet gevoelen; want het voorbeeld van Simson is geheel extra-ordinair, zoals wij bewezen hebben in onze 'Praktijk', folio 262. En daarom onderschrijven wij liever dezen aangaande het gevoelen van de hoog geleerde theoloog Gijsbertus Voetius in zijn 'Thersites Geauton.', folio 250, waar hij ook weerlegt verscheiden tegenwerpingen die van een losse partij, die noch ja of nee durft zeggen, vóór het *ja* worden bijgebracht. Wij willen dan met Voetius lieven het *neen* staande houden. Onze redenen zijn deze:

1. Ligt daar het ronde gebod des HEEREN onzes Gods: *dat men buitenom de justitie niemand mag doden*, Exodus 20: 13., Deut. 5: 17.
2. Er is geen voorbeeld van enig vroom krijgsman in de heilige Schrift die ooit zijn eigen leven heeft afgesneden in welke benauwdheid hij ooit geweest is. Want aangaande het voorbeeld van Simson dat is extra-ordinair, zoals tevoren gezegd is en komt hier niet te pas; want waar het was buitenom bataille en oorlogvoering en meer andere redenen die wij in onze 'Praktijk', folio 62 hebben aangewezen. Saul in zijn eigen zwaard gevallen, 1 Samuël 31: 4, maar hij was ongelovig, goddeloos, en desperaat, wanhopig. Doch Jonathan zijn vrome zoon, had liever te verwachten het zwaard van de vijanden, zie vers 2. Het voorbeeld van Rhasis, 2 Makkabeën 41: 14, is apocrief en daar hebben wij in onze 'Praktijk' ook breder op geantwoord.
3. Wij mogen uit dit leven niet scheiden als wij willen maar als God wil, dat is wanneer ons de Heere slaat of onze tijd komt dat wij sterven, of in de strijd blijven, 1 Samuël 26: 10. Dit verstond zelfs Pythagoras wel, gelijk wij in onze 'Praktijk', tevoren gezegd, hebben bijgebracht.
4. Alle verstandige heidenen uitgenomen de stoïcijnen, hebben dat verstaan, dat het een teken is van flauwhartigheid en kleinmoedigheid, zichzelf te doden, Aristoteles, boek 3 cap.
5. De Republiek kan daar noch eer, noch profijt van ontvangen maar veeleer schade en schande, want het is een kwade strijd daar het al blijft. Indien gij dan de slag en de uitkomst van die verwacht, zo kunnen daar nog vele vrome soldaten overschieten die ten avond of morgen het land nog dienst kunnen doen. Daartegenover wanneer gij het kruid in brand steekt, zo moeten ze noodzakelijk tezamen in de lucht vliegen; en daar kan niemand als een dapper soldaat begraven worden.
6. Het strijd tegen de natuur, want niemand heeft nooit zijn eigen vlees gehaat, *maar hij voedt en onderhoud dat, zolang als hij kwam, gelijk ook de Heere doet aan Zijn gemeente*, Efêze 5: 29.
7. Omdat zelfs de Papisten die in consciëntiegevallen dikwijls wat ruim zijn, dit feit verfoeien, zoals blijkt uit Mart Navarus, de quinto praecepto, kapittel 15, thesis 2. Waar hij ronduit zegt: *dat het is een dodelijke zonde wanneer iemand al willens, uit gramschap, uit ongeduldigheid, uit vrees van schande, armoede, of enig ander*

ongeluk, zichzelf dood, of kwetst, of daarnaar verlangt te doen. Hij geeft voor reden: *omdat niemand zoveel dit aangaat meester is van zijn leven of leden.* Zo verstaat het ook de kardinaal Franciscus Tolerus in *Instructum facerdorum* 5, kapittel 6; waar hij zegt:

Conclusie 1. Dat zichzelf te doden ongemiddeld en met opzet in zijn eigen aard, is een dodelijke zonde. Hij geeft voor reden:

- (1) Omdat het strijd tegen de liefde die belast dat wij ook onszelf moeten liefhebben.
- (2) Tegen de gerechtigheid daardoor dat iemand aan 't Gemenebest verbonden is, daar hij een lid van is.
- (3) Het strijd tegen de ere Gods, Wiens schepselen dat wij zijn, Die ons alleen mag maken en breken naar Zijn wil, Jeremia 18: 6. En daarom zegt hij, is bij de kerk verboden, dat men voor iemand die zichzelf dood niet zal bidden.
- (4) Het strijd tegen het ambt van de mens, want elk mens is geen meester van zijn leven maar slechts een bewaarder. Hij antwoordt ook op het voorbeeld van Simson uit Augustinus, boek 5 *De stad Gods*, kapittel 17, dat die voorbeelden extra-ordinair zijn en geschiedt door een bijzondere openbaring van de Heilige Geest, dat ons niet staat te volgen. Hij besluit dan dat niet alleen die zichzelf dood maar ook dat sterven beveelt, óf aanraadt, daartoe helpt of niet belet, als hij dat kon doen, een doodslager is; en wat hij doet, is een doodzonde. Wij wensen dat alle man van oorlog die te water dienen dit wel overlegden en ter harten namen opdat ze hun leven niet kwamen te verwaarlozen, Jeremia 42: 20, met de toorn Gods op hun zielen te laden wanneer ze zulk een groot kwaad doen tegen hun eigen leven, Jeremia 44: 7. Daar nochtans een man placht voor zijn leven te geven, *huid voor huid en alles wat hij in de wereld heeft*, Job 1: 4.

Tiende vraag.

Of een vroom soldaat iemand anders die de wapenen draagt door last van de hoge overheid met een goede consciëntie mag delen in de roof of de buit die op de vijand behaald is, te water of te land.

Antwoordt.

Deze vraag heeft veel in en er zijn veel disputen over onder degenen die gaarne met goede consciëntie zouden wandelen en bezorgen dat eerlijk is voor God en mens, 2 Korinthe 8: 21. Daarom hebben wij overlang zeer naarstig onderzocht aan hetgeen dat wij niet alleen in de Heilige Schrift, maar ook bij geleerde theologen, die in den Heere rusten of die nog leven, mitsgaders andere goede auteurs hebben kunnen vinden *om met de moede een woord ter rechter tijd te spreken*. Jesaja 50 vers 4.

En overmits deze vraag zeer zwaar is en verscheiden leden in heeft, zullen wij ons antwoordt zoals wij die in consciëntie verstaan, volgens de apostolische regel 1 Korinthe 14, met onderscheid in verscheiden thesis van artikelen voorstellen; gelijk wij tevoren op de vraag *van de slaven* het antwoord geven op het einde van het vierde kapittel.